

Zaplatiť či nechať zoštatniť? Spor o nadlacksé evanjelické školy v zrkadle publicistiky z roku 1913*

KAROL HOLLÝ

Historický ústav Slovenskej akadémie vied, Bratislava

To pay or put under state control? Dispute over Nädlac evangelical schools in the mirror of journalism in 1913

Abstract: Author of this text deals with history of evangelical school system in Nädlac in 1910 – 1913. Main attention is focused on journalistic discussion about Nädlac schools in 1913. Dispute over Nädlac schools had followed from evaluation of church representation decision to let close schools because of state financial claims (or teacher's demands). The reason is that they had right to receive regular quinquennial addition to their salary on the basis of Law No. 26/1893. On the ground of teachers' written waiver of that money, Nädlac Church had not paid it. Paying of sum owed after issuing of Law No. 27/1907 or more precisely after its coming into force in 1910 had become a necessity. Nädlac Church thus decided that schools would be closed. Although it had not happened, the main motive of discussion in the press in 1913 was evaluation of this decision. Result of analysed discussion is that there was a fundamental contradiction between that part of church representatives who were not willing to agree with decision to close school and the other one who would admit it. The whole debate was characterized by emotional and strict manners. Author had put the case of Nädlac into historical context, pointing to analogical, similar examples of other Slovak church societies. Thus he had analysed the whole situation in the context of history of Slovak evangelical attitude towards state school politics during that period.

Keywords: Nädlak, beginning of the 20th century, school politics of Hungarian government, history of evangelical school system, Ludovít Boor, Uroš Boor, quinquennial addition

Činnosť evanjelickej cirkvi v Nadlaku bola na začiatku 20. storočia charakteristická svojou komplexnosťou. Okrem zásadnej duchovnej služby jej predstavitelia organizovali aj spolkový, kultúrny či hospodársky

---

* Táto práca vznikla v rámci grantu APVV-16-0047 *Od denára k eurú. Fenomén peňazi v dejinách Slovenska od stredoveku po súčasnosť*. Autor je vedeckým pracovníkom Historického ústavu SAV. Zvýraznenia a kurzívy v citátoch sú z pôvodného zdroja.

život. Mimoriadne významnou oblasťou evanjelických aktivít bolo prevádzkovanie slovenského ľudového školstva. Základným spracovaním jeho dejín je nepochybne Bujnov *Stručný nástin dejín evanjelickej a. v. cirkvi v Nadlaku od roku 1853 do roku 1912*, v ktorom sa venuje aj školskej problematike¹ a *Nadlacksá kronika* od Alžbety Mótovskej, ktorá však nevyšla tlačou.² Napriek tomu som presvedčený, že táto téma poskytuje ešte široké pole možností výskumu. Nasledovný príspevok koncipujem ako sondu do dejín nadlacksého školstva pred prvou svetovou vojnou. Nebudem sa teda venovať komplexnejšej charakteristike jeho dejín, ale budem analyzovať najmä vybrané časti publicistickej diskusie, ktorá o nadlacksom školstve vznikla z dôvodu sporu o vyplatenie tzv. kvinkvenálok, t. j. štátom nariadených pravidelných príspevkov k platom učiteľov po piatich rokoch služby,³ ktoré vyplývali zo zákona č. 26/1893 (pozri nižšie). Aspoň výberovo sa samozrejme budem musieť venovať aj objasneniu historickému kontextu celej veci. Verím, že táto dejinná sonda umožní pomenovať niektoré problémy a súvislosti, ktorými žila slovenská evanjelická komunita v Nadlaku v predvojnovom období

---

* Táto práca vznikla v rámci grantu APVV-16-0047 *Od denára k eurú. Fenomén peňazi v dejinách Slovenska od stredoveku po súčasnosť*. Autor je vedeckým pracovníkom Historického ústavu SAV. Zvýraznenia a kurzívy v citátoch sú z pôvodného zdroja.

¹ BUJNA, Ivan: *Stručný nástin dejín evanjelickej a. v. cirkvi v Nadlaku od roku 1853 do roku 1912*. Z príležitosti storočnej pamiatky položenia základného kameňa terajšieho chrámu cirkvi. In: BUJNA, Ivan: *Spisy*. Zost. Ján Lehocký. Nadlak : Vydavateľstvo Kultúrnej a vedeckej spoločnosti Ivana Krasku, 2000 [prvé vydanie: 1912], s. 59-80.

² Archív Krajanského múzea Matice slovenskej, fond Slováci v Rumunsku, sign. Ak. 5/1986, MÓTOVSKÁ, Alžbeta: *Nadlacksá kronika*. Mótovská mapuje celé dejiny Slovákov v Nadlaku so špeciálnym zameraním na dejiny školstva. Vychádzala spravidla z primárnych prameňov a preto má jej spracovanie veľký význam. A to napriek tomu, že Mótovská faktograficky cenné informácie niekedy interpretuje zo svojho subjektívneho hľadiska. Pre tento text je zaujímavé napr. to, že Ivana Bujnu pokladala za pozitívnu postavu, a naopak Ludovíta Boora zas hodnotila výrazne negatívne (napr. na s. 91).

³ Porovnaj definíciu v *Česko-německom slovníku grammaticko-fraseologickom* od Františka Štěpána Kotta: „Kvinkvenálka, y, f. = přídavek po službě pěti let, Quinquennalzulage, z lat.“ Pozri: <http://kott.ujc.cas.cz/index.php?vstup=&idHeslo=128331&zpusob=heslo&hledat=&popis=&heslo>. Toto slovo píšem v podobe, ktorá je prítomná v akademickom *Slovníku cudzích slov* z roku 2005 (Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo – Mladé letá), t. j. ako kvinkvenálka. Podľa tohto slovníka má toto slovo nasledovný význam: „kvinkvenálka -y ž. ♂ (predtým) platový postup zamestnanca automaticky uskutočňovaný po každých piatich rokoch služby“. Pozri: <http://slovníky.juls.savba.sk/?w=kvinkvenálka&s=exact&c=eacc&d=scs&d=noundb&ie=utf-8&oe=utf-8#>.

a v neposlednom rade bude tvoriť východisko pre podrobnejší výskum danej témy. V nasledovnom texte sa totiž nebudem koncentrovať primárne na dejiny platového ohodnotenia nadlacksých evanjelických učiteľov,⁴ ale najmä na problémy vyplývajúce z diskusie o tejto veci.

Verejná debata o tejto problematike sa v tlači objavila v roku 1911 a intenzívne pokračovala najmä v roku 1913. Práve príspevkom z roku 1913 budem venovať najväčšiu pozornosť, hoci samozrejme zohľadním aj skoršie texty. Jeden z dôvodov pre túto koncentráciu na rok 1913 je aj to, že Ivan Bujna svoje spracovanie tejto problematiky ukončil (pochopiteľne) v roku 1912, kedy jeho práca vyšla,⁵ a tak situácia z roku 1913 doposiaľ nebola zachytená v sekundárnej odbornej spisbe.⁶

Hoci v tomto období bol už problém kvinkvenálok vyriešený, v polemických príspevkoch postoj k tejto otázke stále rezonoval. Ako vyplynie z ďalšieho textu, je to úplne pochopiteľné, pretože otázka kvinkvenálok v Nadlaku priamo súvisela s rozhodnutím (hoci napokon nerealizovaným) vzdať sa prevádzkovania školstva. Táto vec bola prirodzene natoľko zásadná, že sa o nej viedla emocionálna diskusia.

1. Historický kontext

Už na začiatku však treba zdôrazniť, že otázka ďalšej existencie slovenských evanjelických ľudových škôl bola v danom období dôležitou témou aj v prípade iných cirkevných spoločenstiev.⁷ Prípád Nadlaku,

---

⁴ K vývoju učiteľských platov v Uhorsku v evanjelickom kontexte pozri napr.: B.: Nový zákon o učiteľských platoch a cirkev. (Práca, čítaná S. Klasovitým na porade učiteľov myjavského dekanátu). In: *Domácnosť a škola*, roč. 3, č. 4, 1913, s. 98.

⁵ Resp. v tomto istom roku informoval verejnosť o danej veci aj na stránkach *Cirkevných listov*, pozri: BUJNA, Ivan: Z Nadlaku. Či je prístojné odbavovať pohrabné počestnosti miesto riadnych predpoludňajších nedeľných služieb Božích? – Spory o učiteľské kvinkvenálnky – 100-ročné jubileum. In: *Cirkevné listy*, roč. 26, č. 5, 1912, s. 179-183, najmä s. 181-182.

⁶ Samozrejme pri tejto formulácii neprihliadam na podrobné spracovanie A. Mófovskej (citované vyššie), pretože má status archívneho rukopisu a nie vydaného diela.

⁷ Reálnej hrozbe zoštátnenia evanjelickej školy sa musela brániť napr. cirkevná komunita v Krupine. Tamojšie cirkevné zastupiteľstvo sa však jednohlasne postavilo za zachovanie školy. Podrobnejšie pozri: Zápas o krupinskú cirkevnú evanjelickú školu. In: *Domácnosť a škola*, roč. 2, 1912, č. 5, s. 155. Za zmienku určite stojí, že aj evanjelická škola v Trenčíne zanikla práve v roku 1913. Pozri: ŠIMŠIŠ, Milan. Evanjelická ľudová škola v Trenčíne v rokoch 1849 – 1913. In: *Dejiny školstva na Slovensku koncom 19. a začiatkom 20. storočia (k storočnici Apponyiho zákonov)*. Zost. V. Michalička, [Bratislava]: Ústav informácií a prognóz

Zaplatiť či nechať zoštatniť? Spor o nadlacké evanjelické školy v zrkadle publicisticky...

ktorému sa budem ďalej venovať, je teda len prípadovou štúdiou v rámci všeobecnejšej problematiky vplyvu štátu na cirkevné školstvo.⁸ A treba dodať, že aj špecifické problémy vyplývajúce z povinnosti vyplácať kvinkvenálny, sa neobmedzovali len na Nadlak. Ako analogický príklad tu možno uviesť evanjelickú ľudovú školu vo Veličnej, kde mimochodom v rovnakom roku ako v Nadlaku (1911, pozri nižšie) cirkevné zastupiteľstvo dospelo k názoru, že školy možno nechať poštátniť.⁹ To sa napokon (podobne ako v Nadlaku) nerealizovalo,¹⁰ avšak v roku 1912 riešila miestna cirkev vo svojej podstate totožný problém

---

školstva, 2008, s. 93. Autor tu uvádza ako dôvod zániku vznik štátnych ľudových škôl v Zlatovciach, Hámroch a Zamarovciach. V tomto období bola tiež zoštatnená napr. evanjelická škola v Banskej Bystrici-Radvani, pozri: *Krajan*, 25. 6. 1914, s. 4 (v tomto prípade vychádzam len z bibliografického opisu a záznamu M. Potemru, pozri: POTEMRA, Michal (ed.): *Školstvo na Slovensku v rokoch 1901 – 1918*. Martin : Matica slovenská, 1993, s. 356, bibliografický záznam č. 5057). Tendencie nechať zoštatniť školu sú zaznamenané aj v prípade evanjelickej ľudovej školy vo Veličnej (pozri nižšie) a ako pravdepodobné sa javia aj v prípade evanjelickej školy v Brezne (pozri nižšie). Nepochybujem, že podobných príkladov existuje určite viac. Uvedenými skutočnosťami som chcel len ilustrovať dobovú atmosféru v súvislosti s prevádzkovaním slovenského evanjelického ľudového školstva v Uhorsku v prvej polovici druhého desaťročia 20. storočia.

⁸ Zákonné nariadenia, ktorými sa tu budem primárne zaoberať sa týkali cirkevného školstva vo všeobecnosti, avšak maďarské školy boli pod väčším tlakom než školy maďarské, a to najmä z dôvodu legislatívnych ustanovení vo veci zvyšovania znalostí maďarčiny u žiakov, resp. nárastu výučby po maďarsky a problémov z toho vyplývajúcich. O tom, že aj vedenie evanjelickej cirkvi v Uhorsku si bolo vedomé problému tendencie zoštatňovania cirkevných škôl najmä v „národnostných“ oblastiach svedčí správa o priebehu generálneho konventu v roku 1912: „Generálny konvent [...] s ľútosťou vzal v známosť, že veľká časť našich konfesiónálnych škôl menovite v krajoch národnostných bola soštatnená alebo na obecné školy premenená, pri značnej čiastke sa premieňanie práve koná a pri viac školách bola štátna pomoc odňatá, alebo jej povolenie natrafilo na ťažkosti.“ Pozri: Ako sa stará úradná cirkev o naše školy. In: *Cirkevné listy*, roč. 27, č. 1, 1913, s. 20. V tomto texte je však následne kritizovaný postoj vedenia evanjelickej cirkvi, ktoré odporúčalo podriaďiť sa jazykovým požiadavkám štátu v rámci nemaďarských („národnostných“) evanjelických škôl (s. 21).

⁹ Porovnaj: Neuveriteľná zvesť prišla nám z Oravy. Evanjelická cirkev vo Veľkej vsi, najmäjetnejšej obci dolnej Oravy, že oddáva svoje školy štátu.“ „Neuveriteľnosť“ tejto správy *Národné noviny* zohľadnili aj v závere tejto správy: „Dúfame, že zpráva naša bude za nepravdivú vyhlásená.“ Pozri: Neuveriteľné z Oravy. In: *Národné noviny*, roč. 42, č. 100 (34), 26. 8. 1911, s. 4.

¹⁰ Porovnaj inzerát na voľné miesto učiteľa v Slovenskom týždenníku v júli 1912. Vychádzam tu z bibliografického záznamu a opisu M. Potemru. Pozri: POTEMRA, M.: *Školstvo na Slovensku*, s. 339, bibliografický záznam č. 4621.

s vyplácaním dlžných kvinkvenálok,¹¹ ako tomu bolo v Nadlaku (porovnaj nižšie). Týmto som chcel ilustrovať, že situácia v Nadlaku nebola ojedinelá, hoci predpokladám, že mohla vykazovať určité špecifiká. Na to však môže dať odpoveď až ďalší, širšie koncipovaný výskum. Nateraz je potrebné aspoň pamätať na naznačený širší kontext.

Z hľadiska dobového vnímania problému kvinkvenálok je dôležité, že bol reflektovaný aj v širšom kontexte maďarizačných opatrení namierených proti slovenskému cirkevnému školstvu. Na stránkach *Cirkevných listov* na túto vec upozornil v roku 1912 napr. J. J. Podbradlanský: „Zákonodarstvo v Uhrách zas sriadilo platy farárov a učiteľov, a to vekovými podvyškami. Je to aj na čase pri zmáhajúcej sa drahote. Ale aj ohrozuje naše slovenské žitie a bytie nakovaním nových pút na úplné zmaďarčenie našich škôl, na podmanenie predstavených v cirkvi, učiteľov a farárov.“¹² Ako poukážem, argument maďarizácie školstva sa vyskytol aj pri nadlackom spore o kvinkvenálky, avšak táto súvislosť tu bola sekundárna, pretože v prvom rade išlo o peniaze, a nie o jazyk výučby. Ale prirodzene, kontext programovej maďarizácie školstva treba mať na pamäti aj pri analýze finančných dôsledkov legislatívy, pretože napr. kľúčový zákon č. 27/1907 obsahoval tak finančné požiadavky na cirkevné školy ako aj ustanovenia požadujúce znalosť maďarčiny (a vyučovanie v maďarčine) u žiakov.

Citovaný fragment z *Cirkevných listov* však naznačuje aj ďalší zásadný argument. Podbradlanský totiž pripustil, že zvyšovanie platu je vzhľadom na ceny tovarov adekvátne. Inými slovami tu bolo povedané, že učiteľovi patrí za vykonanú prácu náležitá mzda. A toto bol jeden z hlavných argumentov odporcov možnosti zatvorenia nadlackých škôl

---

¹¹ Teda, že cirkevné zastupiteľstvo malo problémy kvôli dlžným kvinkvenálkam, ktorých sa učiteľ v minulosti zriekol a následne ich žiadal vyplatiť. Porovnaj: „Appelláta cirkve veľkovesskej proti tomu, aby cirkev platila na minulosť kvinkvenálky učiteľovi Kleinovi, ktorý keď prijal vokátor, zabezpečujúci mu 1800 korún ročitého platu, vzdal sa nároku na kvinkvenálky. Následkom povstalej preto pravoty medzi učiteľom a cirkvou generálny cirkevný súd rozsúdil, že cirkev je nie povinná platiť kvinkvenálky. Ale učiteľ obrátil sa i na svetskú vrchnosť. A tu minister jednoducho zrušiac rozsudok cirkevného súdu nariadil, aby cirkev všetky kvinkvenálky učiteľovi zaplatila. Pokračovanie ministrovo, ktorým rozsudok cirk. súdu ruší, konvent považuje za urážku autonómie a žiada odčinenie urážky.“ Pozri: Z generálneho konventu. In: *Cirkevné listy*, roč. 26, č. 11, 1912, s. 360.

¹² Podrobnejšie pozri: PODBRADLANSKÝ, J. J.: Vekové podvyšky učiteľov a farárov. In: *Cirkevné listy*, roč. 37, č. 3, 1913, s. 83.

v diskusii v roku 1913. V rámci ideového kontextu debaty o ďalšej existencii evanjelického cirkevného školstva treba aspoň ilustratívne poukázať na dva základné smery uvažovania. V prvom rade to bolo samozrejme odsúdenie takejto možnosti a vyzývanie k udržaniu škôl napriek ťažkým podmienkam. Ako príklad tu možno uviesť reakciu *Národných novín* na správu o spomenutom plánovanom zatvorení školy vo Veličnej: „Iste, polozenie našich konfesiónálnych škôl, najmä po posledných krajiniských školských zákonoch, je strašné; ale vlivom svojim v nich zato ešte všeličo môžeme zachrániť. Obete na ne vynakladané nemôžu byť ztratené už i preto, že nimi zachováme svoje školy pre lepšiu budúcnosť. V Orave príklad Veľkej vsi mohol by byť nedobry: slabší, materiálne horšie postavení mohli by sa na ňu odvolávať, mohli by ísť za ňou.“¹³ Dôraz na materiálny aspekt problémov, ktorému treba odolať, sa tu javí ako charakteristický.¹⁴

Popri jednoznačnej podpore nevyhnutnosti zachovania škôl však v rámci slovenského evanjelického diskurzu existovali aj hlasy, ktoré pripúšťali možnosť ich zatvorenia, resp. zoštatnenia. Napr. Igor Štefánik¹⁵ súhlasil s nasledovnými výrokmi: „1. Naše školy tak, ako sú, utratily pre cirkev a národ význam. 2. V základoch je ohrozená budď hmotná existencia, budťo národná poctivosť roduverného učiteľstva [...] 4. Cirkevné školy a roduverných učiteľov výlučne pre cirkevné premety a výchovu podržať, o ostatné nech sa štát, alebo kto chce, starie.“¹⁶ Tento fragment pochádza z textu, ktorý bol súčasťou publicistickej diskusie o evanjelických cirkevných školách. Jej obsah je pre pochopenie kontextu

---

¹³ Neuveriteľné z Oravy. In *Národné noviny*, roč. 42, č. 100 (34), 26. 8. 1911, s. 4.

¹⁴ Napr. v súvislosti so Zichyho návrhom učiteľského zákona (1913, pozri nižšie), ktorého dôsledkom malo byť aj výrazné zaťaženie cirkevných pokladníc, autor príspevku v *Domácnosti a škole* nabádal na striedmosť pri iných cirkevných aktivitách. Podrobnejšie pozri: B.: Nový zákon o učiteľských platoch, s. 101.

¹⁵ Pre zaujímavosť možno dodať, že I. Štefánik, brat Milana Rastislava Štefánika, v rokoch 1924 – 1927 pôsobil práve v Nadlaku. Pozri k tomu napr.: ŠKORVANKOVÁ, Eva: Zabudnutý brat. Igor Branislav Štefánik. In: *História. Revue o dejinách spoločnosti*, roč. 13, č. 1-2, 2013, s. 62 a 66. Dostupné na internete: http://www.historiarevue.sk/historia-2013-01-02/historia_1a2_2013.pdf.

¹⁶ Podrobnejšie pozri a porovnaj: Čože to bude s našimi učiteľmi a školami? (Pre „Národné noviny“ napísal Igor Štefánik). In: *Národné noviny*, roč. 40, č. 51, 1. 5. 1909, s. 1.

poučný a pomerne podrobne sa mu venoval Michal Potemra.¹⁷ Pre účely môjho textu je z obsahu tejto debaty dôležitý nasledovný záver: existencia škôl nebola pre časť evanjelickej inteligencie natoľko „posvätná“, aby sa nepripustila aj možnosť ich zatvorenia, čo malo byť reakciou na problémy vyplývajúce z uhorskej školskej politiky. Toto je podstatná súvislosť aj pre analýzu sporu o nadlacké evanjelické školy.

Skôr ako prejdem k samotným publicistickým príspevkom je nevyhnutné aspoň v skratke priblížiť aj faktografický kontext celej debaty. Dejiny cirkevného (neštátneho) školstva v Uhorsku od konca 19. storočia sú charakteristické tendenciou posilňovať vplyv štátu naň.¹⁸ Tu treba pripomenúť, že napriek programovému úsilíu uhorských vlád budovať sieť štátnych ľudových škôl,¹⁹ ešte na začiatku 20. storočia bolo približne osemdesiat percent škôl cirkevných.²⁰ Tieto mali do veľkej miery svoje autonómne pravidlá fungovania, štát však postupom času čoraz výraznejšie zasahoval do ich chodu prostredníctvom legislatívy. Pomerne známy je tu kontext zákonných ustanovení zvyšujúcich podiel vyučovania v maďarčine na (napr.) slovenských cirkevných ľudových školách. Tejto téme, ktorá má nepochybne svoj výskumný potenciál aj

¹⁷ POTE MRA, Michal. *Školstvo na Slovensku v rokoch 1901 – 1918. Bibliografický prehľad*. Košice : Štátna vedecká knižnica v Košiciach, 1990, s. 268-272.

¹⁸ K dejinám štátnej školskej politiky v Uhorsku na začiatku 20. storočia, resp. k dejinám cirkevného školstva v tomto období pozri napr.: PUTTKAMER, Joachim von: *Schulalltag und nationale Integration in Ungarn*. München : R. Oldenbourg Verlag, 2003, s. 100-148 a inde; POTE MRA, Michal: Školská politika maďarských vlád na Slovensku na rozhraní 19. a 20. storočia. In: *Historický časopis*, roč. 26, č. 4, 1978, s. 497-536; POTE MRA, M. Školstvo na Slovenku [1990], s. 28-214 a 254-282; POTE MRA, M. Školstvo na Slovensku [1993], s. 46-79, 100-109.

¹⁹ Napr. minister školstva a kultu Gyula Wlassics v parlamentnom prejave 15. 2. 1898 referoval o programe zriadenia tisícky ľudových škôl v období 1898 – 1902. M. Potemra v tejto veci uvádza, že podľa Wlassicsa sa tieto školy mali podieľať na šírení „maďarskej reči a maďarského národného ducha“. Pozri: POTE MRA, M.: Školstvo na Slovensku [1993], s. 47. Joachim von Puttkamer uvádza, že počas desaťročia 1895/96 – 1905/6 narástol počet štátnych ľudových škôl o 105,9 % (z 993 na 2045). Naproti tomu počet evanjelických, a. v. škôl počas tohto obdobia viac menej stagnoval: klesol o 3,9 % (z 1385 na 1331). Podrobnejšie aj v kontexte iných zriaďovateľov škôl pozri: PUTTKAMER, J. von: *Schulalltag und nationale Integration*, s. 114, tabuľka č. 2.1. Teda program budovania štátnych ľudových škôl bol do veľkej miery úspešný, avšak naďalej bola väčšina ľudových škôl v rukách cirkví (pozri nasledujúcu poznámku). Preto, ak chcel mať štát dosah na vzdelávanie v ľudových školách, musel legislatívne zasahovať najmä do prevádzkovania cirkevného školstva.

²⁰ POTE MRA, M. Školstvo na Slovensku [1993], s. 100.

v nadlacksom kontexte, sa však nebudem venovať. Namiesto toho zameriam pozornosť na jeden z ďalších spôsobov, ktorým uhorská štátna moc zasahovala do prevádzky cirkevných škôl.

Genéza celej veci spočíva v zákone č. 26 z roku 1893²¹ o úprave plátov obecných a cirkevných učiteľov ľudových škôl,²² ktorý zavádzal systém kvinkvenálok.²³ Hoci sa toto nariadenie týkalo aj cirkevných škôl, nadlacksá cirkev sa ho rozhodla ignorovať, v domnienke, že zákonu urobí zadosť, keď učители podpíšu písomné zrieknutia sa tohto finančného prídavku k svojim platom. Nepodpísaný text z roku 1911 v tejto veci uvádzal: „V Nadlaku sa to stalo, že cirkev po r. 1893, ani nezabezpečila učiteľom podvyšku, ani sa neuchádzala o štátnu podporu. Miesto toho od učiteľov vzala osvedčenie, že nebudú žiadať päťročný podvyšok.“²⁴ Uvedený fragment možno interpretovať aj tak, že nadlacksá cirkev sa týmto rozhodnutím obísť zákon (čo napokon neobstálo pred súdobým právnym systémom), snažila vyhnúť posilneniu vplyvu štátu, ktorý by hrozil, ak by prijala štátnu podporu pre tento účel. Ako poukážem, po vydaní zákona č. 27/1907 sa situácia natolko výrazne zmenila, že sa už na túto vec rezignovalo, a cirkev o štátnu podporu požiadala. Ešte pred tým však treba podotknúť, že nadlacksá cirkev mala svoj vlastný systém odmeňovania dlhodobou účinkujúcich učiteľov, a to prostredníctvom služobného povyšovania (na základe „súčosti a **zaslúžilosti**“ a „**nie podľa veku**, ako to ukladal zákon“²⁵). Každé povýšenie bolo prirodzene spojené so zvyšovaním platu, ktoré podľa Bujnu v konečnom dôsledku prevyšovalo sumu, ktorú mohol učiteľ získať na základe kvinkvenálok: „Ako sme už dosiaľ videli, naši učители bývali preložení následkom postupu z jednej stanice na druhú, dôsledku čoho vždy lepší a lepší plat

---

²¹ Pozri: 1893. évi XXVI. törvénycikk a községi, valamint a hitfelekezetek által fentartott elemi iskolákban működő tanítók és tanítónők fizetésének rendezéséről. Dostupné na internete: <https://1000ev.hu/index.php?a=3&param=6509>. Kvinkvenálok sa týkal druhý paragraf.

²² Slovenský preklad názvu zákona som prevzal z: POTE MRA, M.: Školstvo na Slovensku [1993], s. 46.

²³ Podrobnejšie pozri: Nadlacksé školy. In: *Dolnozemskej Slovák*, roč. 9, 15. 4. 1911, č. 4, s. 25.

²⁴ Nadlacksé školy, s. 26. Konkrétne sa tak stalo v roku 1897, teda krátko pred uplynutím prvého päťročného obdobia, t. j. krátko pred prvými výdavkami, ktoré vyplývali zo zákona č. 26/1893. Podrobnejšie pozri: MÓŤOVSKÁ, A.: Nadlacksá kronika, s. 81.

²⁵ MÓŤOVSKÁ, A.: Nadlacksá kronika, s. 81. Pozri tiež: BUJNA, I.: Krátky nástin, s. 76.

obdržali. Keď vyšiel zákon o 5-ročných vekových podvýškoch, naša cirkev skrz postup držala svojich učiteľov zadostenými i za podvýšky, prihliadajúc na to, že štátni učitelia ani so všetkými podvýškami nemôžu dosiahnuť to platové maximum, ktoré cirkev postupmi zabezpečuje.“²⁶ Týmto spôsobom teda nadlacksá cirkev zabezpečila učiteľom odmenu, s ktorou boli uspokojení a zároveň si udržali dostatočnú mieru nezávislosti od štátnej správy. Toto sa však zmenilo po vydaní druhého Apponyiho zákona (č. 27/1907), ktorý vo svojom treťom paragrafe určoval vyplácanie kvinkvenálok nezávisle od výšky platu učiteľa,²⁷ a to už od roku 1893 (t. j. od času platnosti zákona č. 26/1893).²⁸ V desiatom paragrafe zas zákon určoval, že pokiaľ zriaďovateľ školy nebude mať zaplatené podlžnosti voči učiteľom, tak proti nemu bude začaté exekučné konanie.²⁹ Ako ešte poukážem, toto sa napokon stalo aj v Nadlaku.

Predstavitelia nadlackskej cirkvi, uvedomujúc si, že plateniu kvinkvenálok sa nebude možné vyhnúť tak ako v minulosti, reagovali žiadosťou o štátnu podporu.³⁰ Udelenie tejto podpory však štát podmieňoval

²⁶ BUJNA, I.: Krátky nástin, s. 76.

²⁷ Tento aspekt zdôraznil tak Bujna, ako aj Móťovská. Pozri: MÓŤOVSKÁ, A.: Nadlacksá kronika, s. 84; BUJNA, I.: Krátky nástin, s. 77. Porovnaj formuláciu v zákone: „Tento vekový prídavok nemôže sa zarátať do základného platu.“ Pozri: XXVII. zákonný článok z roku 1907, o právnych pomeroch neštátnych počiatočných národných škôl a o náležitostiach obecných a vierovyznanských národných učiteľov. Dostupné na internete: <http://www.msap.sk/images/stories/publikacie/1907.pdf> (citát z tretieho paragrafu).

²⁸ Porovnaj napr.: „Ku tomuto vekovému prídavku oprávňuje ten služobný čas, ktorý čas riadny učiteľ s predpísanou usposobilosťou opatrený od konečného zaujatia stanice, najďalej ale od 1. októbra 1893. roka bez prestania vyplnil.“ Pozri: XXVII. zákonný článok z roku 1907 (citát z tretieho paragrafu).

²⁹ Porovnaj: „[...]Tento udržovateľ školy povinný je však všetky sošlé čiastky náležitostí učiteľových na svoj patričný čas vydal, bez ohľadu na tie závislosti a na to pokračovanie, ktoré k ich vymoženiu smerujú. Spôsoby prevedenia (exekúcie) ustanoví minister náboženstva a verejnej osvety cestou nariadenia v porozumení s ministrom vnútra a peňažníctva.“ Pozri: XXVII. zákonný článok z roku 1907 (citát z desiateho paragrafu).

³⁰ „Pán predseda oznamuje že zadovážil pre cirkev školský zákon, t. j. zák. čl. z r. 1907 spolu s úpravou a formulármí, na vystrojenie prosbopisu o štátnu podporu. „Školská Rada“ pokračovanie p. predsedu bere s pochvalou v známosť a poveruje p. p. učiteľov Bélu Pokorného a Luď. Banku, aby dľa oddanej im úpravy a formulárov zostavili a potrebnými dokumentami opatрили prosbopis /: pre každého p. učiteľa obzvláštne:/ o štátnu podporu, aby tak čo skôr všetci učitelia naši mohli požívať zákon im zabezpečenú quinquennálku.“ Pozri: Archív Evanjelického luteránskeho cirkevného zboru Nadlak (ďalej AELCZN), Zápisnica Školskej Rady cirkve ev. a. v. nadlackskej zašedavšej dňa 23

vyplatením doterajších dlžôb na kvinkvenáľkach. A práve v tejto veci na seba cirkev a štát výrazným spôsobom narazili. Výpovedne sa o tejto veci vyjadril na stránkach *Cirkevných listov* v roku 1912 I. Bujna: „Keď roku 1907 vydaný bol zákon Appoňovský, ktorý nakladá, že každý učiteľ bez ohľadu na základný svoj plat musí 5-ročné podvyšky dostávať, cirkev prosila tie podvyšky od štátu pre všetkých 8 učiteľov. Odveta ale bola tá, aby cirkev najprv vyplatila svojim učiteľom zaostalé podvyšky, že potom štát náchylný bude ich platiť. Ale cirkev nebola náchylná to urobiť, odvolávajúc sa na to, že učители sami sa ích boli zriekli, a len tak im bol postup zabezpečený. Záležitost' ľahá sa až po dnes.“ Túto „záležitosť“ Bujna ešte v roku 1912 (v tomto istom texte) prirovnal k Damoklovmu, ktorý „už od dávna visí nad hrdlom našim.“³¹

Fakt, že Bujnova metafora nebola príliš prehnaná možno dokladovať ďalším vývojom udalostí. Mimoriadne dôležitým medzníkom tu bolo nadobudnutie právoplatnosti zákona č. 27/1907 v polovici roku 1910 (30. 6.),³² kedy sa začali intenzívne aktivity štátnej správy vo veci vymáhania podlžností nadlackej cirkvi na kvinkvenáľkach. Anonymný autor v tejto veci v roku 1911 písal: „Teraz vstúpil do života zákon z r. 1907., škôldozorca štátny dozvedel sa, čo je vo veci, a majúc aj ináče v žalúdku slovenské školy vôbec, silou-mocou nástojí, aby zaostalé podvyšky v obnose 16,600 kor. cirkev učiteľom vyplatila.“³³ Toto by samozrejme nebolo možné, pokiaľ by aj samotní učители nežiadali o vyplatenie kvinkvenáľok. Toto sa stalo aktuálnym už krátko po vydaní zákona č. 27/1907. Nebude totiž náhoda, že „20. 8. 1907 traja najslabšie platení učители žiadajú si vyplatiť podvyšky.“³⁴ A. Mófovská v tejto veci uvádzala, že „aj tí lepšie platení učители –zvlášť na povzbudzovanie škôldozorcu – vzdor zrieknutia sa, žiadali si ich [kvinkvenáľky – K. H.].“ Preto-

---

februára 1908. pod predsedníctvo p. L. Boora, predsedy školskej rady. In: Zápisnica Školskej rady cirkve ev. av. nadlackej. Od roku 1906, s. 17-18.

³¹ BUJNA, I.: Z Nadľaku, s. 181.

³² Pozri napr.: XXVII. zákonný článok z roku 1907, 12. paragraf.

³³ Nadlacké školy, s. 26.

³⁴ Podrobnejšie pozri: MÓŤOVSKÁ, A.: Nadlacká kronika, s. 83. Treba tu však dodať, že už v roku 1904 bolo vyhovené dvom učiteľom vo veci vyplatenia kvinkvenáľok, avšak s tým dodatkom, že „pri najbližšom postupe ani na jedného nebude sa brať ohľad“. Pozri: MÓŤOVSKÁ, A.: Nadlacká kronika, s. 83.

že cirkev týmto požiadavkám učiteľov nevyhovela ani v roku 1910,³⁵ týždeň pred nadobudnutím právoplatnosti zákona č. 27/1907 vydalo ministerstvo výučby a kultu dňa 24. 6. 1910 prípis ktorým „napomína cirkev ak do 3 mesiacov nezaistí vyrovnanie p ä ť r o č n ý c h p o d v y ž k o u učiteľom, nech to svetská vrchnosť urobí s ú d n o u cestou [...]“. Móťovská v tejto súvislosti ďalej uviedla, že 11. decembra 1910 bola voči nadlackej cirkvi začatá exekúcia.³⁶

Nadlacká cirkev medzičasom opätovne žiadala o štátnu podporu. Zápisnica Školskej rady nadlackej evanjelickej cirkvi z roku 1910 vypovedá okrem iného aj o dôležitom argumente štátu, ktorým zdôvodňoval svoje rozhodnutie podporu nateraz neudelíť. Išlo o problém preplnenia škôl, keď predstavitelia štátu vytýkali vysoký počet žiakov v nadlackých školách.³⁷ Tento problém pretrvával až do jari 1913, kedy došlo k rozhodnutiu cirkevného zastupiteľstva postaviť novú školu (pozri nižšie).

Na začiatku roku 1911, pod tlakom exekučného konania, I. Bujna v mene nadlackej evanjelickej cirkvi vyjednával kompromisnú dohodu na ministerstve. Podmienkou Bujnom vyjednaného riešenia (štát by so spätnou platnosťou od 1. 1. 1910 prispieval na kvinkvenálky,³⁸ ako aj na

³⁵ Podrobnejšie pozri: MÓŤOVSKÁ, A.: Nadlacká kronika, s. 84. Móťovská na tomto mieste obviňuje L. Boora, že v tejto veci rozhodol sám, bez hlasovania a preto ho nazvala despotom. Aj sama však uvádzala, že rozhodol konvent, teda nepriamo tu hovorila o ovplyvňovaní cirkevného zastupiteľstva L. Boorom. Tento motív bude výraznou témou aj v diskusii v roku 1913 (pozri nižšie).

³⁶ MÓŤOVSKÁ, A.: Nadlacká kronika, s. 84. Móťovská tu uvádza sumu 16 000 korún, zatiaľčo Bujna píše o 15 000 korunách. To zrejme súvisí s tým, že proti exekúcii sa nadlacká cirkev ohradila a následne sa v nej pokračovalo (ako uvádza Bujna). Zrejme teda celý proces začal skôr ako uvádza Móťovská. Bujna však presne nedatoval začiatok exekučného konania. Uviedol len: „Už pred dvoma rokmi bola vypísaná exekúcia proti cirkvi na 15 000 korún.“ Podrobnejšie pozri: BUJNA, I.: Stručný nástin, s. 77.

³⁷ Porovnaj: „Pán Predseda poľahom nato, že Minister jako jednu príčinu nevyslyšania našej prosby, ohľadom vyplatenia piefročných učiteľských podvýškou – prináša, že naše školy sau vždy preplněné – navrhuje školskej rade, aby sa ustálil počet, po ktorý môžu sa brať dietky do jednej školskej sieně. Školská rada ustaluje tento počet na 100 [...]“. Pozri: AEL-CZN, Zápisnica Školskej Rady zo dňa 15 septembra v 1910. In: Zápisnica Školskej rady cirkve ev. av. nadlackej. Od roku 1906, s. 39-40. Napokon rozhodnutím z 26. 5. 1913 evanjelická cirkev v Nadlaku redukovala maximálny počet detí v triede na 80. Pozri: MÓŤOVSKÁ, A.: Nadlacká kronika, s. 91. Tým urobila zadosť legislatíve, ktorá takto určovala maximum žiakov v jednej triede. Porovnaj: BUJNA, I.: Stručný nástin, s. 76.

³⁸ Porovnaj a pozri podrobnejšie: BUJNA, I.: Stručný nástin, s. 77.

tzv. učebné³⁹) však bolo vyplatenie dlžných kvinkvenálok k dátumu 31. 12. 1909. Tento dlh mohol byť navyše znížený z titulu zmiernenia finančných požiadaviek zo strany samotných učiteľov a ako uvádzal Bujna, na zotretie celého dlhu by postačovalo 8 či 9 tisíc korún.⁴⁰ Vedenie nadlackskej cirkvi však aj v tejto situácii odmietlo splniť podmienku vyplatenia dlžných kvinkvenálok, a na dôvažok zastupiteľstvo oficiálne uzavrelo (26. 1. 1911), že (slovami Bujnu) „ak cirkev bude donútená zaplatiť zaostalé podvyšky, tak v dôsledku zavrie svoje školy.“⁴¹ Hoci I. Bujna takýmto kondicionálnym spôsobom (napokon podobne ako aj anonymný príspevok v *Dolnozemsom Slovákov*, pozri nižšie) formuloval túto vec, samotná zápisnica z tohto zastupiteľského konventu je formulovaná v tom zmysle, že nutnosť vyplatenia týchto dlžných súm je dôvodom pre rozhodnutie zavrieť školy.⁴² Napokon aj A. Mótovská, ktorá evidentne vychádzala zo tejto zápisnice, sa o tom vyjadrila jednoznačne: „Cirkev sa rozhodla svoje školy **zatvoriť!!!** Činnosť školskej stolice zastaví a toto uznesenie dať na vedomie ČANÁD-ČONGRÁDSKEMU seniorátu.“⁴³ Bujnova formulácia teda nebola úplne presná. Treba si však uvedomiť „kocky už boli hodené“, t. j. exekúcia voči nadlackskej cirkvi prebiehala, a teda nadlackská cirkev bola de facto už donútená dlžné sumy vyplatiť. To je podstatný kontext pre pochopenie analýzu rozhodnutia nadlackskej cirkvi zrieť sa svojich škôl. Nevyhnutnosťou vyplatiť tieto sumy totiž pretiekol onen povestný pohár trepezlivosti a nadlacksé cirkevné zastupiteľstvo sa rozhodlo ísť cestou takéhoto pasívneho odporu. Ako som však už uviedol, toto rozhodnutie sa napokon nepretavilo do praxe.

---

³⁹ Tejto otázke sa na tomto mieste nebudem podrobnejšie venovať, obmedzím sa len na konštatovanie, že tento problém bol v úzkom súvisi s tretím Apponyiho zákonom (č. 46/1908), ktorý zavádzal bezplatnú výučbu, čo však predstavovalo pre cirkev ďalšiu finančnú záťaž, pretože tzv. učebné bolo učiteľom naďalej vyplácané. Zákon pozri: 1908. évi XLVI. törvénycikk az elemi népiskolai oktatás ingyenességéről. Dostupné na internete: <https://1000ev.hu/index.php?a=3&param=7046>. K situácii v Nadlaku pozri v tejto súvislosti podrobnejšie: MÓTOSKÁ, A.: Nadlacksá kronika, s. 91.

⁴⁰ BUJNA, I.: Stručný nástin, s. 77.

⁴¹ BUJNA, I.: Stručný nástin, s. 79.

⁴² Podrobnejšie pozri a porovnaj: AELCZN, Zastupiteľský konvent vydržianý dňa 26. januára 1911 pod predsedníctvom vel. p. farára Ludevíta Boora, a urodzeného p. inšpektora Dr. Jána Lauroviča. In: Zápisnica generálnych konventov cirkve ev. a. v. nadlackskej. Od roku 1907–1920 aug. 1., s. 110–112, najmä s. 112.

⁴³ MÓTOSKÁ, A.: Nadlacksá kronika, s. 85.

Bujna s viac ako ročným odstupom kritizoval rozhodnutie cirkvi nepristúpiť na podmienku štátu vyplatiť dlžné kvinkvenálky podľa scenára, ktorý vyrokoval v januári 1911. Nekompromisný postoj cirkvi k vyplateniu tejto dlžoby sa totiž minul účinku: v roku 1912 „prišlo ministerské riešenie, ktoré nariadilo bezodkladné vyplatenie päťročných zaostalých podvyškov.“ A napokon to teda vyšlo omnoho drahšie, pretože len na kvinkvenálkach musela cirkev zaplatiť 18 125 korún.⁴⁴ Tamojšie cirkevné zastupiteľstvo sa následne snažilo o zrušenie vlastného systému povyšovania a tým pádom o zabezpečenie učiteľského platu (budúcim učiteľom) len na úrovni štátom požadovaného minima.⁴⁵ Toto však tak seniorálny ako aj dištriktuálny⁴⁶ a napokon aj generálny konvent odmietol. Posledná spomenutá inštancia rozhodla v tom zmysle, že „platy učiteľské redukované byť nesmú.“⁴⁷ Berúc do úvahy, že vedenie evanjelickej cirkvi, a. v. v Uhorsku neposkytlo ani inú kompenzáciu či riešenie pre nadlackú cirkev, možno konštatovať, že vyššie cirkevnú inštancie v tomto prípade neposkytli pomocnú ruku.⁴⁸

Bujna svoje knižné spracovanie tejto problematiky ukončil v roku 1912 s vyslovenou obavou, či štát poskytne nadlackým evanjelickým školám finančnú podporu z dôvodu preplnenia škôl.⁴⁹ Inými slovami, ak mala nadlacká cirkev dostať od štátu peniaze na prevádzkovanie škôl, musela investovať do stavby novej školy. To sa napokon aj uskutočnilo práve v čase publicistickej výmeny názorov a existencia škôl bola týmto spôsobom definitívne zachránená (pozri nižšie). Zaujímavé je, že v diskusii z roku 1913 paradoxne nerezonovala aktuálna otázka preplnenia

---

⁴⁴ Podrobnejšie pozri: BUJNA, I.: *Stručný nástin*, s. 78.

⁴⁵ V tejto súvislosti I. Bujna písal, že toto rozhodnutie konventu z 28. 5. 1911 sa cirkev „ustálila predostrieť seniorátu a od priaznivého alebo nepriaznivého riešenie tejto prosby urobilo závislým exekvovanie spomenutého rozhodnutia prineseného dňa 26. januára 1911.“ Pozri: BUJNA, I.: *Stručný nástin*, s. 79.

⁴⁶ Podrobnejšie pozri: BUJNA, I.: *Stručný nástin*, s. 79-80.

⁴⁷ BUJNA, Ivan: Nadľak. In: *Cirkevné listy*, roč. 27, č. 2, 1913, s. 61.

⁴⁸ V súvislosti so vzťahom cirkevných zborov k vedeniu cirkvi je zaujímavý napr. nasledovný fragment z textu J. J. Podbradlanského: „Štát vála dvojnásobné farchy na cirkve, aj tak už veľkou daňou obťažené, rozkazuje sriadiť nové učiteľské stanice, zadovážiť nové zariadenie, ale keď sa pýta pomoc, aby vydržiaval nové stanice, alebo všeobecná cirkev, aby uľavila veľkú cirkevnú daň, tu záporne odpovedá i štát i všeob. cirkev.“ Pozri: PODBRADLANSKÝ, J. J.: *Vekové podvyšky učitelov*, s. 84.

⁴⁹ BUJNA, I.: *Stručný nástin*, s. 78.

škôl,⁵⁰ ale už vyriešený problém vyplatenia dlžných kvinkvenálok. Ústrednou témou tejto debaty totiž bolo hodnotenie riešenia, ktoré v januári 1911 uzavrelo nadlacksé cirkevné zastupiteľstvo, t. j. zrieknutia sa školstva z dôvodu nevyhnutnosti vyplatiť dlžné kvinkvenálky. Tu si však treba uvedomiť, že v období, kedy táto diskusia prebehla naďalej trvala dilema „zaplatiť či nechať zoštatniť“,⁵¹ hoci už nie z dôvodu kvinkvenálok, ale pre ochotu riešiť finančne náročný problém preplnenia škôl. A ako poukážem, postoj k tejto dileme bol základnou osou dvoch súperiacich strán v publicistickom spore, ktorému sa budem venovať. Z uvedeného možno tiež vyvodiť, že ochota časti nadlacksého cirkevného spoločenstva zriecť sa školstva ako reakcia na nevyhnutnosť vyplatenia kvinkvenálok, ďalšiu časť spoločenstva natoľko poburovala, že bola táto vec verejne pranierovaná aj v čase, kedy bola táto otázka vyriešená.

Avšak to, že fundamentálna otázka existencie škôl bola v tomto období stále aktuálna, možno dobre ilustrovať na správe o nadlackskej cirkvi od I. Bujnu, ktorý ju na začiatku roku 1913 písal pre *Cirkevné listy*: „Len dal by Hospodin milostivý, aby už raz úplne do zapomenutia prišla i len myšlienka toho, čo nás už asi dva roky straší, že si totiž zadáme školy štátu. Nie zadávať, nie ľahkomyseľne zmárniť pekné dedičstvo otcov, našich 8 škôl cirkevných, ale udržať, ochrániť, zveladiť je povinnosťou verných a živých údov cirkve našej. Pamätajmä na to, že čia je škola, toho je mládež a čia je mládež, toho je budúcnosť. A preto nezdávajme si dedovizeň, štepnicie to milých dietok našich, ale – keď hneď i s väčšími obeťami – udržme a zachovajme si ich.“⁵² Tento fragment je dôležitý aj z hľadiska analýzy Bujnovho postoja k celej veci. Je z neho totiž celkom zrejmé, že sa nestotožňoval s ideou zrieknutia sa školstva.

---

⁵⁰ Preplnenie škôl v Nadlaku malo dlhšiu tradíciu a súviselo to okrem iného s navštevovaním škôl zo strany žiakov, ktorý sezónne bývali na okolitých hospodárskych usadlostiach, tzv. sálašoch. Podrobnejšie pozri: MÓŤOVSKÁ, A.: Nadlacksá kronika, s. 88. Móťovská tu písala o situácii z roku 1905.

⁵¹ Porovnaj: „Vážna tedy záležitosť bola dnes pojednávaná, záležitosť týkajúca sa skutočne budúcnosti našich drahých vierovyznaňských škôl. Ministerstvo totiž v uzavretí svojom hneď i upozornilo cirkev, že jestli preplneniu škôl neodpomôže, tak bude napomenutá po tretí raz (harmadfokú megintésben fog részesülni), po ktorom – vieme – má právo vrchnosť bárstedy zatvorit' nám školy naše.“ Pozri: BUJNA, Ivan: Naše školy. – Veľadôležité uzavretie cirkve nadlackskej. – V Nadlaku, 17. apríla. In: *Slovenský denník*, roč. 4, č. 75, 20. 4. 1913, s. 3. Pozri k tomu tiež: MÓŤOVSKÁ, A.: Nadlacksá kronika, s. 91.

⁵² BUJNA, I.: Nadlak, s. 62.

Toto tu pripomínam, hoci Bujna bol len sekundárnym aktérom v samotnom publicistickom spore o nadlacké evanjelické školstvo. Ako mladší nadlacký farár však bol natoľko významnou postavou, že jeho postoj k tejto veci nás musí zaujímať.

Pre kontext treba dodať, že v čase prebiehajúcej diskusie na jar roku 1913 sa rokovalo o návrhu zákona ministra školstva a kultu Jánosa Zichyho,⁵³ ktorý systém kvinkvenálok úplne rušil. Dôsledkom tohto zákona však bolo navýšenie učiteľských platov do takej miery, že žiadosť o štátnu podporu už bola vo väčšine prípadov fakticky nevyhnutná.⁵⁴ Ale na túto pre cirkev spravidla (predovšetkým v „národnostných“ cirkevných spoločenstvách) nevýhodnú platformu,⁵⁵ nadlacká cirkev pristúpila už svojou žiadosťou o štátnu podporu po vydaní zákona č. 27/1907. Ako som už naznačil, až v roku 1913 boli z jej strany splnené všetky podmienky pre udelenie podpory, t. j. jednak vyplatila dlžné kvinkvenálky a jednak postavila novú školu, čím vyriešila problém

---

⁵³ Na tomto poste ho však vo februári 1913 nahradil Béla Jankovich. Pozri: <https://hu.wikipedia.org/wiki/Lukács-kormány>. V čase diskusie o nadlackých školách ešte prebiehala len rozprava o tomto zákone. Znenie tohto zákona č. 16/1913 pozri: 1913. évi XVI. törvénycikk a községi és hitfelekezeti elemi népiskolai tanítók illetményeinek rendezéséről. Dostupné na internete: <https://1000ev.hu/index.php?a=3&param=7212>.

⁵⁴ Porovnaj napr. nasledovný úryvok z textu v *Cirkevných listoch*: „Iste že nastáva nevyhnutnosť, že všetky naše cirkevné školy až na nejaké nepatrné výnimky, budú nútené uchádzať sa o štátnu podporu a tak dôjdu pod štátny vplyv. Ani čoby sme videli nad každou cirkevnou školou Danteho nápis: „Lasciate ogni speranza,“ t. j. zanechajte všetky nádeje.“ Tento text, ktorý mimochodom uznáva potrebu náležitého ocenenia učiteľov, predostiera riešenia v záujme zachovania čo najväčšej miery autonómie evanjelického cirkevného školstva. Podrobnejšie pozri a porovnaj: B.: Nový zákon o učiteľských platoch, s. 97-102, citát zo s. 100. Analýzu a kritiku tohto zákona pozri tiež v: Reč, ktorou otvoril predseda „porád ev. a. v. učiteľov v Turci“ tohoročné zasadnutie vydržiavané dňa 23. júna v Turčianskom Sv. Martine. In: *Domácnosť a škola*, roč. 3, č. 6, 1913, s. 201-205, najmä s. 203-204.

⁵⁵ V tejto veci je výpovedný napr. nasledovný fragment z *Cirkevných listov* z roku 1912: „Potreba brániť autonómne práva menovite na poli školskom vystupuje čo ďalej viac do popredia, kdežto následkom štátnej podpory a jej systému vždy bľadnú hraničné čiary, ktoré oddelujú cirkevnú samosprávu od právneho kruhu štátneho dozoru.“ Pozri: Čo je to s našou autonomiou? In: *Cirkevné listy*, roč. 26, č. 7, 1912, s. 241. Obdobne už citovaný J. J. Podbradlanský v súvislosti s nevyhnutnosťou prijímať štátnu podporu uviedol charakteristicky: „Ale tu už väzí veľiké nebezpečenstvo utratíť samostatnosť v práci medzi slovenským ľudom, ako to zjavne ukazujú mnohé prípady.“ Pozri: : PODBRADLANSKÝ, J. J.: Vekové podvýšky učiteľov, s. 83.

preplnenia škôl. Ďalšiemu vývoju udalostí sa tu už nebudem venovať. Uvedené skutočnosti bolo potrebné pripomenúť, pretože tvoria nevyhnutný kontext publicistickej debaty o nadlacksých školách z jari 1913.

2. Diskusia o nadlacksých školách v roku 1913

V tejto debata sa voči názoru, že školy možno nechať zatvoriť vymedzovali najmä anonymné príspevky na stránkach *Dolnozemskejšo Slováka*. Okrem tohto novosadskejšo periodika (redaktorom bol Ludovít Mičátek), sa v rovnakom zmysle vyjadril tiež anonymný príspevok v *Domácnosti a škole*. Toto periodikum vydával v Iloku Jozef Maliak. Na strane druhej, priestor opačným názorom poskytol budapešiansky *Slovenský denník*, ktorého redaktorom bol Anton Štefánek. Z pozície redakcie sa však otvorene prihlásil ku kritike možnosti zatvorenia nadlacksých škôl najmä *Dolnozemskejšo Slováka*,⁵⁶ a teda de facto L. Mičátek.⁵⁷ Menej explicitne však podporila anonymný článok aj redakcia *Domácnosti a školy* (J. Maliak). Redakcia *Slovenskejšo denníka* texty nekomentovala, len poskytla daným príspevkom svoj priestor. Na anonymné príspevky z *Dolnozemskejšo Slováka* tu reagoval Uroš Boor, účtovník nadlackskej Ludovej banky a syn staršieho nadlackskejšo farára, Ludovíta Boora.⁵⁸

V skratke treba pripomenúť, že *Dolnozemskejšo Slováka* venoval tejto

---

⁵⁶ „Nevieme sa oduševniť za myšlienku, aby taká mohutná, vynikajúca slovenská cirkev ako Nadlak svoje školy dala štátu – a to pre kvinkvennálny. To je dvojostý meč, a to nebezpečný pre cirkev samu, a pre cieľ rozumnej školy vôbec. Čože majú na to povedať a urobiť cirkve slabšie?“ Pozri: Poznámka redakcie k textu: A–č. Nadlak. (Náš cirkevny konvent). In: *Dolnozemskejšo Slováka*, roč. 9, č. 3, 15. 3. 1911, s. 21. V tomto texte od A–č. sa okrem iného informovalo (na s. 20) o rozhodnutí nadlackskejšo cirkevnejšo konventu zatvoriť školy, ktoré sa tu však datuje nesprávne (7. 3. 1911). Autor, podobne ako vyššie citovaný I. Bujna, použil kondicionálnu formuláciu (ak budeme musieť zaplatiť, školy sa zatvoria).

⁵⁷ V roku 1913 nastal zo strany *Dolnozemskejšo Slováka* ústup od tohto stanoviska, smerom k neutrálnemu postojú a obhajobe práva na publikovanie kritického článku. Pozri k tomu nižšie.

⁵⁸ Okrem toho sa v roku 1913 k celej veci vyjadril aj I. Bujna, a to spolu tri krát: raz v Cirkevnych listoch (BUJNA, I.: Nadlak, s. 61-62) a dva krát na stránkach *Slovenskejšo denníka* (BUJNA, Ivan: Naše školy; BUJNA, Ivan: Ešte slovo ku nadlacksým školám. In: *Slovenský denník*, roč. 4, č. 81, 29. 4. 1913, s. 4.). S výnimkou posledného citovaného príspevku však priamo nereagoval na výmenu názorov, ktorej sa tu budem venovať. A aj v tom jednom príspevku riešil z hľadiska podstaty debaty podružnú vec, pretože reagoval len na Boorovu poznámku o hľadom výkonu jeho kňazskej praxe. Teda tento text je užitočný skôr pre výskum vzťahu medzi Bujnom a Urošom Boorom, resp. nepriamo aj Ludovítom Boorom.

veci priestor už v roku 1911, kedy došlo k rozhodnutiu cirkevného zastupiteľstva o zatvorení škôl. Zaujímavý je predovšetkým nepodpísaný text nazvaný Nadľacké školy. Jeho autor po podrobnom opise genézy problému kvinkvenálok, napokon konštatoval, že ak štát vymáha dlžné kvinkvenálky, môže to byť pre cirkev akokoľvek nepríjemné, je to ale plne legitímne: „[...] A žiaľ, dľa litery zákona má aj pravdu [škôldozorca – K. H.]; osvedčenie učiteľov je neplatné v smysle vyše uvedených §§-ov.“ Ako som už naznačil, toto bol jeden z typických argumentov. Ďalším charakteristickým motívom v tomto texte bola kritika L. Boora: „Cirkev na náradu vlp. Ludvika Boora, správcu-farára uzavrela neplatiť, »almužnu nepriať,« lebo z interesovanej strany byly uznania hodné návrhy ohľadom usporiadania celej veci, ba aj ministerstvo bolo náklonné platiť podvyšky od 1. jan. 1910., len aby cirkev staré rešty zariadila. Náš dolnozemský ľud je už raz taký, keď sa mu raz povie neplatiť, nuž druhý raz mu to povedať nenačím.⁵⁹ Aj tu bolo tak.“⁶⁰

V tomto kontexte nie je teda náhoda, že aj príspevok z februárového vydania *Dolnozemskeho Slovaka* v roku 1913 jednoznačne útočil práve na staršieho nadľackého farára L. Boora, ktorému prisudzoval názor, že riešením vzniknutej situácie malo byť zrieknutie sa spravovania škôl. Na základe prameňov, ktoré som preštudoval, nemám dôvod pochybovať o tom, že Boor skutočne dospel k postoj, že nemá zmysel ustupovať štátnej moci a ako konečné riešenie navrhol nechať školy zatvoriť, resp. vo svojich dôsledkoch zoštatniť. Ako som však už uviedol, takýto postoj nebol v rámci spoločenstva slovenských evanjelikov ojedinelý a o takejto forme odporu voči štátu, sa seriózne uvažovalo. Okrem toho treba podotknúť, že L. Boor samotný nemal právomoc niečo také presadiť, pretože systém rozhodovania v evanjelickej cirkvi v takýchto zásadných veciach nestál na jednom človeku, ale bol závislý na rozhodnutí kolektívneho telesa, cirkevného zastupiteľského zboru⁶¹ (ako na to poukázal aj Uroš Boor v *Slovenskom denníku*, pozri nižšie).

Anonymný dopisovateľ z Nadlaku tak po opise zdarného vývoja

---

⁵⁹ Teda nepodpísaný autor tu pripomenul Bujnom vyjednaný scenár riešenia vzniknutej situácie a rovnako ako Bujna, aj on kritizoval jeho odmietnutie zo strany cirkvi.

⁶⁰ Nadľacké školy, s. 26.

⁶¹ Porovnaj napr.: Štatút Evanjelickej a. v. cirkvi v Nadlaku v: BUJNA, I.: Stručný nástin, s. 156-165, najmä s. 160-161.

kultúrneho života prešiel ku kontroverznej otázke kvikvenálok: „[...] sprobujem cirkevné naše pomery opísať, aby som touto cestou prosil spolucirkevníkov mojich drahých, aby sa vrátili s nastúpenej cesty, aby bránili si to, čo zdedili od otcov a predkov svojich, *školy naše cirkevné*, ktorých by sa náš starší p. farár Ludevít Boór tak ľahko chcel striasť. Zastupiteľstvo našej cirkve, keď sa jednalo o vyplatenie zaostalých podvyškov učiteľských, už dva razy donieslo to uzavretie na návrh pána Boóra, že ak nás donútia vyplatiť tie podvyšky, svoje školy zatvoríme.“

Autor textu teda vnímal skutočnosť, že o takýchto záležitostiach rozhoduje len zastupiteľstvo a nie jednotlivec, avšak napriek tomu nachádzal v zásade jediného vinníka celej veci, a to L. Boora. Ten mal svojim postojom zásadne ovplyvňovať mienku cirkevného zastupiteľstva: „Pán Boór i naposlednom konvente tým dôvodnil, že možno, že sa behom roku školy zavrú. Nuž, ct. pane redaktor, čo povieť na to, keď evanjelický kňaz, a pritom osvedčený Slovák, bojuje za zadania škôl?“ Nadlacksý dopisovateľ dôvodil ďalej, že tento Boorov postoj môže mať ďalekosiahle dôsledky a je namierený proti eminentnému záujmu evanjelickej cirkvi: „Či ten vie, čo je rozdiel medzi školou cirkevnou a školou štátnou? Či ten pamätá na to, že keď sa zavrú školy, o 40 rokov môže sa za nimi aj kostol, lebo len s cirkevných škôl môžu byť cirkvi oddaní cirkevníci, veď i tak neraz plakať nám prichodí nad spustlosťou mládeže našej, a čo bude potom, keď ani len v duchu cirkevnom nebude vychovávaná? Komuže bude kázať, keď nám školy cirkevníkov nevychová?“ Tu bol teda zdôraznený typický motív hroziacich fatálnych dôsledkov plynúcich z rozhodnutia zrieknuť sa škôl.

Dopisovateľ nezabudol emocionálne vybičovať odkaz svojho textu, keď novopostavenú viacúčelovú cirkevnú budovu – „Hungariu“,⁶² nazval „krčmou“. Výdavky na postavenie a prevádzku tejto budovy porovnával so sumou, ktorú požadoval štát vo veci vyplatenia dlžných kvinkvenálok. A teda dával do protikladu pôžitkárstvo (krčma) a vzdelanosť (školy), čím svoju kritiku L. Boora náležite vystupňoval: „Však smejú sa nám naši bratia Rumuni, a majú pravdu. Krčmu ste nám vystavili za 150 tisíc korún, *na ktorú ročne mnoho doplácame*, ale radšej zachovajme si i školy, a nie pre udržanie si cirkevného hôtelu „Hungarie“

---

⁶² K „Hungarii“ dokončenej v roku 1909 pozri podrobnejšie napr.: BUJNA, I.: Stručný nástin, s. 151-153.

školy zapredať. Rumuni si pred dvoma rokmi postavili palác, len to je rozdiel, že *na školy*. Čokoľvek budete robiť, to neprevediete, že by si nadľacká cirkev školy zadala.“⁶³

Ako poukážem, aj citovaný rumunský argument, spochybnil vo svojej reakcii Uroš Boor. Ten sa totiž rozhodol tomuto anonymnému príspevku oponovať na stránkach *Slovenského denníka*. Je vcelku pochopiteľné, že tu bránil stanovisko svojho otca. Na úvod však osvetlil základnú faktografiu celého problému: „*Otázka nadľackých cirkevných škôl* je najpalčivejšou otázkou ev. cirkve *odtedy*, ako štát donútil cirkev vyplatiť podvyšky v obnose K 18 000, po tom cirkevná vrchnosť nedovolila upraviť platy na učiteľských staniach, dľa apponyovského zákona, cirkev štátnej podpory nedostala. Cirkev na školy obetuje ročne teraz už vyše K 20.000, pri tom v školách rozkazuje nie ona ale škôldozorca.“ Z tohto fragmentu teda vyplýva, že U. Boor vnímal negatívne vplyv štátu na cirkevné školstvo, a to jednak prostredníctvom personálnej kontroly („škôldozorca“) a jednak kvôli financiám, ktoré štát donútil nadľackú cirkev vyplatiť. Ďalej poukázal, na skutočnosť, že nadľacké evanjelické školy v aktuálnom období už fakticky nemali slovenský charakter: „*Slovensky vyučuje sa len náboženstvo, 2½ hodiny týždenne; ostatné predmety vyučujú sa maďarsky. Za takýchto okolností* prichodí cirkvi rozmýšľať, čo sa s jej školami stane?“ A tu sa dostal k podstate veci, a totiž, že spomenuté okolnosti skutočne viedli k názoru, že bude lepšie zriecť sa škôl. Avšak (nepriamo) upozornil, že názor jeho otca bol irelevantný, pretože jeho otec ako jednotlivec nemal v tomto smere žiadnu rozhodovaciu právomoc:⁶⁴ „Vyskytly sa rôzne návrhy, rôzne obavy. Ako sám dopisovateľ vie, cirkev bráni si školy do poslednej sily. Dokiaľ bolo všetko pri starom, nikomu nenapadlo, žeby sa mohly dakedy cirkevné školy zatvoriť. Keď ale okolnosti nútia pomýšľať i na túto poslednú možnosť, dopisovateľ D. S. má vedieť a iste aj vie, že školy nezatvorí ani Ďuro, ani Jano, ale že toto právo má jedine cirkevné zastupiteľstvo. Preto cirkevné zastupiteľstvo nesmie dopisovateľ znevažovať tým, že zatvorenie škôl chce zlomyselne prištie jednotlivcovi za golier. Ja radím dopisovateľovi, aby

⁶³ NAĎLAČAN: Nadľak. (Zábava. Cirkevné bôle.). In: *Dolnozemskej Slovák*, roč. 11, č. 2, 15. 2. 1913, s. 16.

⁶⁴ Na strane druhej však ani nenapísal, že by jeho otec ako súkromná osoba zastával opačný postoj.

radšej pohnul rozumom a navrhnul „cirkevníkom jeho drahým“ spásonosný návrh, ktorého, ak bude múdry, sa všetci chopíme, lebo nám zrovna toľko záleží na zachovaní *slovenských* škôl, ako dopisovateľovi.“⁶⁵ Rétorickú výzvu U. Boora, aby anonym z Nadlaku „pohnul rozumom“ treba chápať v kontexte možného zániku nadlacksých škôl, kvôli ich preplneniu, ktorú štát neakceptoval a z toho dôvodu aj odmietal udeliť štátnu podporu.

Boor samozrejme nenechal bez povšimnutia ani degradáciu novopostavenej „Hungarie“ na krčmu: „Zlomyselné a nepravdivé je tvrdenie dopisovateľa, že L. Boor „vystavil nám krčmu a cirkevný hotel“ za 150.000 K. Prečo hneď nepovedal, že vystavil cirkevný kurinec za 150 000K, lebo aj hostineského kurinec je v cirk. budove.“ Podobne ako pri problematike zrušenia škôl ani pri stavbe „Hungarie“ nemal jeho otec zodpovednosť, pretože nerozhodol . L. Boor, ale cirkevné zastupiteľstvo: „Predne L. Boor nestaval, *ale stavala cirkev* po 3ročnom uvažovaní, kým sa do stavby pustila. Nevyzdvihla požičku len na dom, lebo v K 150 000 je zahrnuté i K 14 000 – starej dlžoby, ktoré peniaze upotrebené boli na opravu chrámu. Nikdo nestaval „cirkevnú krčmu“, lebo i dopisovateľ ako Nadlačan dobre vie *že krčma i licencia patrí súkromnej osobe*. Cirkev vystavila cirkevnú budovu, na mieste starej rúcajúcej sa krčmy, ktorej vrchnosť hrozila zatvorením a ktorú cirkev už predtým (v čas výmeny regálu) bola kúpila od štátu.“ Poukázal ďalej, že „Hungaria“ zďaleka nie je len pohostinstvom: „*V cirkevnej budove je hostinec súkromného podnikateľa. Ľudová banka, Potravný spolok a sála so stálym javiskom, na ktorom tá naša dľa dopisovateľa „zkazená“ mládež už toľko slovenských divadiel zahrála. Preto keď dopisovateľ tvrdí, že cirkev pustila sa do krčmových špekulácií, nuž píše nepravdu. Podobný nesmysel by bol, keby dakdo tvrdil, že Bachát peštianskej slovenskej cirkvi vystavil – hollareň, vystaviac palác „Luterov dvor“.*“⁶⁶

---

⁶⁵ BOOR, Uroš: O Nadlacksých cirkevných školách. Nadlak, dňa 6. marca. (Odpoveď na dopis z Nadlaku v Dolnozemsom Slovákovi v č. 2. 1913). In: *Slovenský denník*, roč. 4, č. 47, 9. 3. 1913, s. 2-3.

⁶⁶ Išlo o centrum slovenských evanjelikov v Budapešti. Podrobnejšie pozri: KAČÍREK, Luboš: *Národný život Slovákov v Pešťbudíne v rokoch 1850 – 1875*. Békecsaba : Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2016, s. 239-240; KOVÁČOVÁ, Anna: *Po stopách slovenskej minulosti Budapešti. Výber zo štúdií a prednášok*. Budapešť a Békešská Čaba : Výskumný ústav Celoštátnej slovenskej samosprávy v Maďarsku, 2014, s. 48. U. Boor v súvislosti s „obra-

Podľa Boora však argument o stratovosti „Hungarie“ bol relatívny, veril totiž, že už čoskoro začne byť zisková, resp. sa môže predať: „Pravda je, že ev. cirkev teraz na budovu (s úrokmi a amort.) dačo dopláca. Čo však povie dopisovateľ vtedy, keď sa bude budova vyplácať. Musí predsa vedieť ako znateľ miestnych pomerov, že sa to stane pri terajších okolnostiach už budúcim rokom. Konečne, ak by chcela cirkev dom predať – a dnes je naň kupec. Nech toto dopisovateľ cirkvi navrhne, čo ozaj cirkev na tento návrh povie?“

Pokiaľ anonym z Nadlaku dával miestnych Rumunov Slovákom za vzor, Boor videl veci inou optikou: „Nepravdivé je tvrdenie dopisovateľa, že „bratia Rumuni sa nám smejú“. S ich školami má sa vec však tak, že vrchnosť donútila ich na mieste starých, nezodpovedajúcich škôl, vystaviť školy nové. Rumunská cirkev teda školy predstavila, vystaviac pri nich veľkú tanečnú sieň, ktorá zaujíma veľkú čiastku budovy. Teda nevystavili nové školy, ako by to chcel dopisovateľ vybásniť – už od dávnych čias.“

Napokon Boor napadol anonymnosť⁶⁷ príspevku: „Využití pseudonymu a zavádzať verejnosť vykrúcaním faktov, na posmech uviesť cirkevné zastupiteľstvo a predstaviť ho svetu, ako sbor bezhlavých figúr, to je ľahko. Podpísať sa – to je už ťažšie!“ A neopomenul ani zodpovednosť redakcie *Dolnozemskeho Slováka* za uverejňovanie takýchto príspevkov: „Toto považoval som za nutné podať na vysvetlenie minulých i predošlého dopisu „Dolnozemskeho Slováka“, v ktorých sa do nekonečnosti omáľajú tie isté nepravdy už od dvoch rokov. Ponevác ct. redakcia Dolnozemskeho Slováka za jedon takýto dopis predtým prijala zodpovednosť (z č. 4 r. 1911)⁶⁸ úctive jej pripomínam, že odtlačiť neorientované,

---

zom „Hungarie“ ako krčmy využil priestor pre kritiku nemenovaného učiteľa: Keďby nadlacká ev. cirkev chcela, nemusí trpeť vo svojej budove hostinec. Budovu môže prípadne premeniť na školy, do ktorých môže si postaviť ešte jedného-dvoch učiteľov, ktorí by potom pohlavkovali deti radom: gazdovské i negazdovské, dľa metody nášho jedného terajšieho učiteľa. Pozri: BOOR, U.: O Nadlackých cirkevných školách, s. 3.

⁶⁷ „Kultúra anonymov“ bola zrejme v Nadlaku vcelku rozšírená. Porovnaj napr. nasledovný fragment z *Dolnozemskeho Slováka* týkajúci sa pôsobenia I. Bujnu: „Ujal sa riadenia divadla síce i náš pán kaplán, ale i našo bolo zle-nedobre so stránky našich roľníkov, že sa zaoberá riadením divadla a i jeho to znechutilo, keď dostával od svojich cirkevníkov anonymné listy v ktorých mu to zazlievajú.“ Pozri: Sedliacke dievča: Nadlak. In: *Dolnozemskej Slováka*, roč. 9, č. 11, 15. 11. 1911, s. 80.

⁶⁸ Tu však treba podotknúť, že k textu v *Dolnozemskej Slováka*, č. 4, 1911, redakcia nevy-slovila žiadnu poznámku. Na druhej strane, Boor tu zrejme narážal na skutočnosť, že text

hocjaké lapálie, neni ešte zásluhou.“⁶⁹

Reflexia tejto výmeny názorov bola publikovaná na stránkach *Domácnosti a školy*. Anonymný autor sa tu jednoznačne priklonil na stranu anonyma z *Dolnozemskeho Slovaka* a vyjadrenia U. Boora zo *Slovenského denníka* ironizoval. Začiatok textu zostra pripomenul problém kvinkvelnálok a výrokom z Biblie navodil dojem zlého morálneho profilu protistrany: „**Mzda dělníků při vás zadržaná křičí.**“⁷⁰ Od koho? Od vznešenej evanjelickej cirkvi a. v. v Naľdaku? Komu? Jej cirkevnému učiteľstvu. Koľko? Osemnásť tisíc korún quinquenálok!“⁷¹ Autor sa chytil Boorovej interpretácie vyplatenia kvinkvelnálok, podľa ktorej štát „donútil“ vyplatiť túto sumu. Takýto uhol pohľadu pokladal za zásady za nesprávny, pretože podľa neho vyplácanie mzdy je Bohom určenou povinnosťou, a nie následok tlaku štátu: „Tedy štát musel donútiť vznešenú nadľackú evanjelickú cirkev a. v., aby rešpektovala príkaz starozákonný, uznaný a plnený nielen kresťanstvom, ale i celým svetom: *‘Nezůstane mzda dělníka u tebe až do jitra!’*“⁷² Okrem toho vyjadrila s textom U. Boora nespokojnosť aj redakcia *Domácnosti a školy* (zrejme teda J. Maliak), keď v súvislosti s Boorovou poznámkou, že cirkev „obetuje“ viac než 20 000 korún na školy, konštatovala: „(povinnosť je nie obeť, tedy neobetuje, ale vynakladá. Red.)“ Anonymného dopisovateľa teda vôbec neuspokojila Boorova odpoveď v *Slovenskom denníku*: „Pán účtovník ďalej všelijako vytáča, jazdí po nepatrnostiach, ale tvrdenie nadľackého zprávodajciu „D. Sl.“ ani slovíčkom nepodvrátil [...]“ Išlo o konzekventnú argumentáciu nekompromisných obhajcov zachovania školstva. Podľa nich by totiž úpadok školstva mal v podstatne ďalekosiahlejšie dôsledky: „Za

---

nebol podpísaný ani anonymnou značkou, čo navodzovalo dojem, že ide o redakčný príspevok. Čo sa týka explicitne vyjadreného postoja redakcie *Dolnozemskeho Slovaka* v roku 1911 (č. 3), pozri poznámku č. 57.

⁶⁹ BOOR, U.: O Nadľackých cirkevných školách, s. 3.

⁷⁰ Ide o fragment zo štvrtého veršu piatej kapitoly z Listu Jakuba z Nového zákona. Porovnaj preklad v Kralickej biblii: „Aj, mzda dělníků, kteříž žali krajiny vaše, při vás zadržaná, křičí, a hlas volání ženců v uši Pána zástupů vešel.“

Pozri: <https://www.etf.cuni.cz/~rovnanim/bible/k/Jk5.php> (posledný náhľad 21. 1. 2018).

⁷¹ Mzda dělníků při vás zadržaná křičí. In: *Domácnost' a škola*, roč. 3, č. 3, 1913, s. 91.

⁷² Ide o fragment z 13. veršu z 19. kapitoly knihy Leviticus v Starom zákone. Porovnaj preklad z Kralickej biblii: „Neutiskneš mocí bližního svého, anzi obloupiš ho. Nezůstane mzda dělníka u tebe až do jitra.“

Dostupné na internete: <https://www.etf.cuni.cz/~rovnanim/bible/k/Lv19.php>.

vznešenou cirkvou ev. a. v. v král. slobodnom meste[toto slovo je tlačová chyba – K. H.] baňskom meste Brezne ide teraz vznešená ev. a. v. v Nadlaku!⁷³ Len tak ďalej, o niekoľko rokov bude môcť povedať nové pokolenie: zatvoríme chrámy!“⁷⁴

Po tejto pomerne tvrdej kritike U. Boora z marca 1913 vyšiel v aprílovom čísle *Dolnozemskeho Slováka* ďalší anonymný text, ktorý priamo reagoval na vyššie citovanú Boorovu repliku zo *Slovenskeho denníka*. Skutočnosť, že prvý text v *Dolnozemskom Slovákovi* bol podpísaný ako „Nadlačan“ a tento druhý ako „Nadlačan II.“, navodzuje dojem, že išlo o dvoch autorov. Nevylučujem však ani možnosť, že to bol jeden a ten istý autor, pretože oba texty sú najmä obsahovo, ale aj rétoricky podobné.

Anonym z Nadlaku tak nazval reakciu U. Boora „vykrúcaním sa“ a obvinil ho z toho, že v jeho hodnotovom systéme sú primárne dôležité najmä hmotné statky. Inými slovami, ak to má byť finančne nevýhodné, tak sa môže siahnuť aj na taký fundament cirkevného pôsobenia, akým je školstvo: „V minulom čísle „D. Slováka“ uverejnený dopis ohľadom smutnej budúcnosti našich cirkevných škôl je úplne pravdivý a na mudrovanie a vykrúcanie p. Uroša Boora v „Slov. Denníku“ č. 47. mohol by som krátko odpovedať, že škoda stavať sa ľuďom do vecí, ktorým nerozumejú a prijímajú ich len z nízkeho **hmotného** stanoviska. Lebo veď že „otázka cirkevných škôl je najpálčivejšou otázkou cirkve“ kto by popieral, ale ona sa stala pálčivou len pre tých 18.000 korún, ktoré cirkev prinútená bola vyplatiť čo zaostalé, neprávom zadržané päťročné podvyšky⁷⁵ našim pp. učiteľom.“⁷⁶ Podľa tohto autora požadovaná suma

⁷³ K dejinám evanjelickej školy v Brezne na teraz nemám bližšie informácie. Z bibliografických opisov a záznamov M. Potemru však vyplýva, že už v roku 1910 vznikla v Brezne štátna škola (POEMRA, *Školstvo na Slovensku* [1993], s. 357, bibliografický záznam č. 5065) čo pravdepodobne zvyšovalo existenčný tlak pre miestnu evanjelickú školu. Vychádzajúc z referentovej poznámky však možno usudzovať, že tendencie vzdať sa školy, boli v tamojšom cirkevnom zastupiteľstve aktuálne.

⁷⁴ Mzda dělníků při vás zadržaná křičí, s. 92.

⁷⁵ Pri tomto mieste je odkaz na poznámku redakcie, ktorá znie: „Tieto podvyšky už týmto rokom prestanú, lebo dľa nového zákona učiť. platy sú usporiadané dľa počtu rokov, ktoré učiteľ strávil pri výučbe. Začiatočný plat je 1200 kor., a postupom rokov môže výjsť po 3200 kor.“ Pozri: *) Pozn. redakcie. In: *Dolnozemskej Slováka*, roč. 11, č. 4, 15. 4. 1913, s. 32. Referovalo sa tu teda o spomenutom návrhu školského zákona od J. Zichyho.

⁷⁶ NAĎLAČAN II.: Nadlak. In: *Dolnozemskej Slováka*, roč. 11, č. 4, 15. 4. 1913, s. 32.

nemohla byť pre nadlacksú cirkev natoľko kritická, žeby mala vôbec uvažovať o zrieknutí sa škôl. A okrem toho, autor poukazoval na to, že vypлатenie tejto sumy znamenalo len naplnenie litery zákona. Okrem toho, že zákon bolo potrebné rešpektovať, tak v konečnom dôsledku malo ísť o investíciu do vzdelania, keďže požadované poplatky sa týkali učiteľov: „Nech sa platia na čas, ako čo to zákon naložil, tak mohutná cirkev nebola by to ani zbadala. Avšak nič populárnejšieho a ľudu milšieho nenie, ako povedať: nedáme, akže nás prinútiť, zatvoríme školy, ako čo to urobil p. farár Boór na konventoch! Ba žijúci, účinkujúcim učiteľom narádzal obstrihať vokátory, dôchodky jich snížiť a predseda dobre vedel, že naše synodálne zákony nedovolia umenšiť vokátor ani po smrti cirkevných úradníkov. Darobné je tu odvolávať sa na cirkevné zastupiteľstvo a nedôstojné je kryť sa za jeho chrbát. Ako sa ľudu prihovoriš, tak sa ti odzve. Naši predkovia obetovali za svoju vieru „češ, hrdlo, statek,“ šli na galije, do vyhnanstva a dnes hovoríme o 20.000 kor. **obetí** na naše školstvo! Ale či je to obeť? Je to mzda, za ktorú sa vychováva náš poddrost; nedávame ju ako almužnu žobrákovi, od ktorého za ňu nič neočakávame, ale ju znášame k dobru našich dietok.“⁷⁷ Toto je teda rovnaký argument s akým sme sa mohli stretnúť v Maliakovej *Domácnosti a škole*.

V prípade zoštatnenia nadlacksých cirkevných škôl, by podľa autora miestna cirkev utrpela omnoho väčšie škody: „Keby sme školy naše odovzdali ľahkomyselne štátu, bolo by nám ľahšie? Kto je štát? Nie my ho tvoríme a udržujeme? A ukážte mi len jednu cirkev, ktorá by sa pochválila, že je šťastnou, odkedy zadala svoje školstvo? Všetky banujú a ponosujú sa. Keby nám i viac prišlo vynaložiť na naše cirkevné školstvo, dajme vďačne a ochotne, lebo nám to bude slúžiť len ku cti a chvále, keď sa budeme toho držať, čo máme.“ Ďalej poukázal na to, že vplyv štátu je možné zachovať limitovaný, len je potrebné sa o to aktívne (aj finančne) usilovať: „A že „v školách rozkazuje nie ona (t. j. cirkev), ale škôldozorca.“ Ovšem, škôldozorca má právo dozoru v každej škole, avšak inakšie je toto právo v štátnych školách, v cirkevných štátom podporovaných, a v cirkevných, ktoré si sama cirkev udržuje. V posledných dňoch ešte rozkazuje cirkev, len by cirkevné vrchnosti plnily horlivejšie svoje povinnosti v hájení našej autonómie!“

---

⁷⁷ NAĎLAČAN II.: Nadlak, s. 32-33.

Ďalej spochybnil Boorove údaje o počte hodín vyučovaných v slovenčine: „Pán účtovník, aby nepodvratne ospravedlnil zapredanie našich škôl, píše: „slovensky vyučuje sa len náboženstvo 2½ hodiny týždenne, ostatné predmety vyučujú sa maďarsky.“ Nuž týmto svojim tvrdením hodne prestrelil. Naše dietky sa učia po slovensky čítať, písať, rátať, náboženstvu (katechismus, biblické hstorie, cirkevné dejiny, nábožný spev). Žiaľ je to a pre nás Slovákov veľká krivda, že i ostatným predmetom nevyučuje sa v materinskej reči, avšak i pri týchto predmetoch vysvetľovacou, výpomocnou rečou je slovenčina a v školách našich vôbec obcovacou rečou je slovenská. I náboženstvu vyučuje sa viac a to hodne viac v každej škole našej, ako 2½ hodiny týždenne. Veď len každé vynaúčovanie a dokončenie každého vynaúčovania začína a končí sa nábožným spevom a modlitbou.“ Avšak Boorov argument podporujúci ideu zriecť sa škôl, ktorým bolo konštatovanie prevažne maďarského vyučovacieho jazyka v nadlackských školách, anonym z Nadlaku pokladal za principiálne nesprávny: „A keby sa čo i len náboženstvu vyučovalo v materične, i vtedy si ich máme udržať v nádeji na lepšie časy a v povedomí, že i takto je veľký rozdiel medzi školou štátnou a cirkevnou.“⁷⁸

Po tom ako sa znovu vrátil k obvineniu opačného názorového tábora z hmotárstva⁷⁹ a opätovne vyjadril svoje presvedčenie, že za celú vec môže predovšetkým L. Boor. Z nasledovného fragmentu však nepriamo vyplýva, že cirkevné zastupiteľstvo sa podľa neho nemalo vyjadrovať slobodne, ale podľa direktívy L. Boora: „Nech p. dopisovateľ prost a priamo odvetí na otázky: v kom vzkrsla myšlienka zapredania našich

---

⁷⁸ Motív vyučovania náboženstva a slovenskej vyučovacej reči vo všeobecnosti autor rozvíjal ďalej: „Nech sa páči vyučovať dietky náboženstvu, ktoré nevidely slovenskej litery! Tu ich treba najprv naučiť slovensky čítať a krem tohoto na vynaúčovanie náboženstva pripadnú dve hodiny týždenne i to na dve triedy spolu, teda na jednu triedu jedna hodina, ale aj túto prepolyte, lebo sa dietky vyučujú vo dvoch rečiach. Však veru to veľký rozdiel, p. účtovník? Nezodpovedá pravde vaše tvrdenie, že len 2½ hodiny vyučuje sa náboženstvu v našich školách, lebo vyučuje sa ešte raz toľko a my sme dosiaľ chvala Bohu spokojní s výsledky, dokázanými vo výučbe náboženstva.“ Pozri: NAĎLAČAN II.: Nadlak, s. 33.

⁷⁹ Porovnaj: „Cirkvi prichodí rozmýšľať. Čo sa s jej školami stane“? Veru rozmýšľať prichodí každému jej oddanému, úprimnému údovi: ktoré sú to spôsoby a podmienky za každú cenu zachovať si dedictvo otcov! „Dokiaľ bolo všetko pri starom, nikomu nenapadlo, že by mohly dakedy cirkevné školy zatvorit.“ Čo to má znamenať pri starom? Zase tá hmota?“ Pozri: NAĎLAČAN II.: Nadlak, s. 33.

cirkevných škôl? Kto bojuje za to, aby sa ich cirkev striasla čo nepotrebnnej farchy? Veľmi naivné je dôvodenie p. dopisovateľa, že školy zavreť má právo len cirkevné zastupiteľstvo. Rozumie sa! Veď by pekne to vyzeralo s nami, keby ich mohol zavreť cirkevný inšpektor, farár, senior, alebo Paľo, Jano! O tom je tu reč, že aké stanovisko zaujímal p. farár Ľudovít Boor na konventoch, či bol za a či proti školám, či sa usiluje presvedčiť zastupiteľstvo za udržanie cirkevných škôl a či zaujíma opačné stanovisko? Neni potrebné zlomyseľne prišívaf za golier jednotlivcovi túto záležitosť, keď je všeobecne známo, že áno od tohože jednotlivca pochádza myšlienka zapredania škôl a on ju chce prišif za golier zastupiteľstvu, aby potom ako Pilát umyf si mohol svoje ruky.“ Napokon svoje úvahy na túto tému uzavrel opätovným prízvukovaním nevyhnutnej potreby zachovania škôl: „Ani neni potrebné veľmi rozumom pohnúť, aby podaný bol návrh spásonosný cirkevníkom, lebo iný on nemôže byť, než ten, aby sa i s najväčším napnutím síl, za každú cenu zachovalo cirkev i naďalej našich desať cirkevných škôl. Komu neni cirkev a jej školstvo Hekubou, ten sa „chopi“ tohoto návrhu a nebude proti nemu ľahkomyseľne písať, jednať a ospravedľňovať náhľad, ktorý cirkev korene podtína a ohrozuje jej budúcnosť. Keď nie viac, aspoň toľko zanechajme deťom naším, koľko sme my dedili po otcoch našich.“⁸⁰

Nadlacksý anonym nemohol samozrejme opomenúť ani okolnosti stavby „Hungarie“, pričom zotrval na kritickom stanovisku predchádzajúceho príspevku.⁸¹ Obdobne obhajoval predchádzajúce

---

⁸⁰ NAĎLAČAN II.: Naďlak, s. 33.

⁸¹ Porovnaj: „No buď mi dovoleno posvietiť aj na druhú časťku dopisu p. Uroša Boora, v ktorej je tiež dosť mútenia a balamútenia. Cirkev r. 1890. Bola kúpila od „komory“ hostinec, ktorý jej bol prepustený na školské ciele za šacovanú cenu 15.720 kor. Tento starý hostinec pre svoju starobu musel byť zručaný. Na veľa a veľa konečne cirkevné zastupiteľstvo prijalo plán p. staviteľa Harminca na 127.733 kor. 52 hal., za ktorý obnos mala byť postavená nová budova, [.] Otázka, že kto naviedol cirkevné zastupiteľstvo ku tak nákladnej budove, je zbytočná, to každý vie. Vystavil sa tedy r. 1908. Nový cirkevný dom, hostinec „Hungária“ a síce za 148.115 kor. i 15 hal. Že z amortizačnej pôžičky, vyzdvihnutej v Sibíne, vyplatená bola i 14.000 kor. stará dlžoba, je pravda, avšak i to stojí, že táto istá summa vyzdvihnutá bola z ľudovej Banky na bežný účet. Na mieste starého hostinca povstal nový hostinec (nie „kurinec!“) v jehož budove je umiestené i banka i potravný spolok. Budovu obyčajne menúvame dľa jej starého a hlavného účelu. Pán dopisovateľ pichľave píše: „sála so stálym javiskom, na ktorom tá naša dľa dopisovateľa („D. Slováka“) „zkažená“ mládež už toľko slov divadiel zahrála.“ Dopisovateľ „D. Slováka“ robí rozdiel

stanovisko aj vo veci rumunských škôl v Nadlaku.⁸² Pripomenul tiež, že strata ktorú aktuálne vykazovala prevádzka „Hungarie“ by sa dala lepšie využiť, a to práve na učiteľské platy: „Daj Bože, aby naša „Hungária“ sama mohla sa splácať čím skôr, aby sme nemuseli na ňu doplácať ročne 3300 kor., veď len z tohoto deficitu za desať rokov by sme mali peknú základinu na učiteľské platy; ovšem amortizačná ročná splátka je dosť vysoká 8500 kor.“ Napokon sa autor tohto textu ohradil voči Boorovmu tvrdeniu, že cirkevné zastupiteľstvo nazval „sborom bezhlavých figúr“: „P. Uroš Boor privlastňuje dopisu „Dol. Slov.“ také výpovede, o ktorých nebolo napísané ani litierky. V jeho dopise je reč o p. farárovi Boorovi, zastupiteľský sbor neni ani spomenutý a tak nemohol ho nazvať „sborom bezhlavých figúr.“ Zrejme je, že pán syn záležitosti p. otcovu chce predstaviť ako záležitosť cirk. zastupiteľského sboru, ba že mu ju chce natisnúť. Zastupiteľskému sboru pokoj. Tu sa jedná: či p. farár Boor previedol vystavenie cirkevnej budovy za 148.000 kor. a či on je pôvodcom myšlienky, cirkevné školy zapredať?“⁸³

Z citovaného fragmentu je zrejmé, že anonym z Nadlaku považoval za potrebné v prvom rade ostro kritizovať L. Boora. Na druhej strane však treba povedať, že Boorovo pripomenutie degradácie cirkevného zastupiteľstva zo strany anonyma, síce nesedí v doslovnom význame, avšak autor predchádzajúceho ako aj tohto textu v *Dolnozemskom Slováckovi*, akoby nepriamo predpokladal, že cirkevné zastupiteľstvo bolo jednoducho ovplyvniteľné L. Boorom. V tomto zmysle vcelku sedí postreh U. Boora, keď autorovi prisudzoval názor o cirkevnom zastupiteľstve

---

vo svojom dopise medzi mládežou v cirkevnom a svetárskom duchu vychovanou a tu zaplakať mu prichodí temer i nad myšlienkou, že čo bude z mládeže našej v budúcnosti pri zamýšľaných interkonfesiálnych školách! Nuž ale ťažko je dohadovať sa s p. Urošom Boorom, keď si on sadol na vysokého koňa a odtiaľ sa dívajúc na cirkevné školy, s pohrdlivým, ponížujúcim tónom vynáša svoj neprevarený úsudok o nich.“ Pozri: NAĎLAČAN II.: Nadlak, s. 33.

⁸² Ba veru Rumuni sa právom divia i smejú, keď počujú o nesriadených pomeroch v našej cirkvi. Oni si vystavili na mieste starých škôl nové, krásne budovy školské. Že je pri nich aj tanečná sieň, zcela dobre, keď im môže byť. Lebo veď nikoho nebolí, že my máme pekný dom Hungária, v ňom hostinec, banku, potravný spolok i toto všetko je potrebné a užitočné, len nech nejdú zadné kolesá pred prednými. Tak, ako Rumuni, tak aj my zachovajme si i školy asi nebude sa ním môcť nikto smiať a nás posudzovať, že konáme ako nemúdri.“ NAĎLAČAN II.: Nadlak, s. 34.

⁸³ NAĎLAČAN II.: Nadlak, s. 34.

ako „sbore bezhlavých figúr.“

Krátko po vyjdení tohto textu sa však situácia zásadne zmenila. Cirkevné zastupiteľstvo totiž rozhodlo o tom, že bude riešiť aktuálny a vo svojej podstate existenčný problém s preplnením škôl, keď sa rozhodlo postaviť novú školskú budovu. Na stránkach *Slovenského denníka* o tom referoval I. Bujna. Ten svoj text koncipoval ako správu o aktuálnych udalostiach v Nadlaku a do debaty medzi nadlacksým anonymom a U. Boorom sa priamo nijako nezapojil. Pokiaľ Bujna vo svojom *Stručnom nástine* poukázal na kritickosť situácie vo veci udržania nadlacksých škôl,⁸⁴ v apríli 1913 už mohol s radosťou konštatovať, že školy sú zachránené. Argumentoval pri tom obdobne ako anonym z *Dolnozemskeho Slováka*, keď zdôraznil motív zachránenia „dedičstva otcov“.⁸⁵ Týmto sa teda, hoci len nepriamo, argumentačne pridal na stranu kritikov U. Boora.⁸⁶ Vzťah medzi týmito dvoma farármi by mal byť predmetom ďalšieho skúmania.

Napriek tomu, že sa celá vec týmto vlastne definitívne vyriešila, U. Boor ešte raz reagoval na vyššie analyzovaný druhý príspevok v *Dolnozemskom Slováku*. Pozornosť vzbudzuje už názov tohto textu, znie *Ešte niečo o mad'arských školách*. Týmto akoby symbolicky zdôraznil, že aktuálne „zachránené“ školstvo už nemá slovenský charakter a z hľadiska národoveckých záujmov relativizoval význam ďalšej existencie školstva. V samotnom texte prvom rade hájil legitimitu „hmotného stanoviska“: „Áno, otázku cirkevných škôl posudzoval som predovšetkým z hmotného stanoviska, lebo veď i sám dopisovateľ uznáva, že len hmotné pomery cirkvi robia školskú otázku páľčivou.“⁸⁷ Dal som otázku (nie návrh), čo bude za takýchto okolností so školami a či sa vyplatí vynakladať na ne patričné obnosy. Z tohoto stanoviska neposudzujem otázku cir. škôl sám: viď „Prúdy“ r. IV č. 1. článok „Niet slovenských

---

⁸⁴ Pozri vyššie.

⁸⁵ Tento text je zaujímavý aj z hľadiska faktografie problematiky kvinkvenálok, preplnenia škôl, rozhodnutia vystavať novú školu atď. Porovnaj a pozri podrobnejšie: BUJNA, I.: Naše školy, s. 3.

⁸⁶ Porovnaj k tomu tiež: BUJNA, I.: Nadlak, s. 61-62.

⁸⁷ Toto je prinajmenšom otázne. Podľa mojej mienky anonymné príspevky v *Dolnozemskom Slováku* poukazovali na to, že na školy je potrebné vyčleniť dostatok financií a verili, že pre miestnu cirkev to nebude problém.

učiteľov“, s ktorým súhlasím.“⁸⁸ V tomto kontexte si dovoľil skryto napadnúť I. Bujnu,⁸⁹ čo naznačuje existenciu istého napätia vo vzťahu medzi Bujnom a U. Boorom, a zrejme aj L. Boorom.

U. Boor vo svojom texte ďalej hájil právnu legitimitu nevyplácania kvinkvenálok tým učiteľom, ktorí sa ich zriekli: „Cirkev nezadržala učiteľom podvýšky *neprávom*, ale následkom uzavretia seniorálneho a dištriktuálneho konventu. Jednotliví učители dali písomné osvedčenie, že sa podvýškov zriekajú. Že ich potom (po 16 rokoch) prijali a ako sa to srovnáva s jejich charaktermi, tomu ovšem nerozumiem, Tí učители, ktorým podvýšky patrily, riadne boli vyplatení.“ Okrem toho znovu vysvetľoval kľúčovú otázku autonómnosti pri rozhodovania cirkevného zastupiteľstva: „Pravda je, odvolával som sa na cirk. zastupiteľstvo, robiac záležitosť školskú jeho záležitosťou a tvrdím znovu, že dopisovateľ predstavil cirk. zastupiteľstvo ako také, ktoré nemá vlastnej vôle a úsudku a dá sa ovládať ľubovôľne jeho farármi. Posledné uzavretie zastupiteľstva ohľadom cirk. škôl dokazujú, že rozhoduje samostatne a že sa „neozve vždy tak – ako sa mu prihovori“. A keď som tvrdil, že školskú otázku rozhodne *jedine* zastupiteľstvo a nie ani Juro, Paľo – alebo Ludevít, posledné uzavretie dáva mi za pravdu. Jaká bola *taktika* jednotlivcov predtým, nepadá vôbec na váhu. Hlavná vec je, že uzavretie o ďalšom udržaní škôl pod predsedníctvom L. Boora bolo *jednohlasné*.“ Z uvedeného vyplýva, že došlo aj k zmene postoja zo strany L. Boora. Ak by

---

⁸⁸ BOOR, Uroš: Ešte niečo o maďarských školách. – Odpoveď na dopis o nadľackých ev. školách v „Dolnozemskej Slovákovi“ –. In: *Slovenský denník*, roč. 4, č. 78, 24. 4. 1913, s. 2-3. V spomenutom príspevku v Prúdoch sa okrem iného kritizovali ustanovenia o vyučovancom jazyku v zákone č. 27/1907. Popri tom sa v ňom vyjadrila aj určitá skepsa vo veci snahy evanjelických cirkevných škôl spĺňať materiálne požiadavky štátu voči nim a uvažuje sa v ňom o možnosti „pasívnej rezistencie“. V tomto zmysle to korešponduje s postojmi U. Boora. Porovnaj: „Sami liptovskí evanjelici dali pred rokom na školy pol miliona korún. Či dobre urobili – neviem. Bolo by hodno bývalo zvedieť, čo by bol robil štát v prípade istej pasívnej rezistencie? Staval školy? – horkýže, nestačí popodopierať svoje vlastné rúcajúce sa chlievy. [...] Nebolo by odveci pomýšľať na zabezpečenie neodvislosti slovenského učiteľstva nie cirkevnou, ael národnou inštitúciou. Lebo [...] akže nevyklúčujeme možnosť slovenskej národnej ev. cirkve, vefadenie cirkevného majetku nevedie k cieľu, ten by i tak padol do hrtana nášho nepriateľa. Pravda, u nás už málo čo ručí za bezpečnosť!“ Pozri: Niet slovenských učiteľov. In: *Prúdy*, roč. 4, č. 1, november 1912, s. 27.

⁸⁹ Porovnaj a pozri k tomu podrobnejšie citovaný text a reakciu naň zo strany I. Bujnu: BUJNA, I.: Ešte slovo ku nadľackým školám, s. 4.

sme prijali rétorickú hru z tejto diskusie, mohli by sme sa zamýšľať nad tým, či cirkevné zastupiteľstvo hlasovalo za zachovanie škôl kvôli tomu, že L. Boor zmenil svoj postoj (čím by sa teda nenarušil obraz o zastupiteľstve podriadenom Boorovej mienke) alebo L. Boor zmenil svoj postoj pod vplyvom opačnej mienky väčšiny v cirkevnom zastupiteľstve. Ale to sme v danom stave výskumu samozrejme len v rovine dohadou a okrem toho pravda býva zvyčajne zložitejšia.

U. Boor sa v texte ďalej podrobne venoval obhajobe svojho tvrdenia o počte vyučovacích hodín v slovenčine. Odvolal sa pritom na oficiálnu správu Čanád-čongrádskeho seniorátu a oficiálny rozvrh hodín, pričom neopomenul, že rozvrh bol potvrdený Bujnom.⁹⁰ V súvislosti s „Hungariou“ U. Boor znovu kritizoval výpady voči svojmu otcovi, keď poukázal na to, že celá vec bola riadne schválená cirkevným zastupiteľstvom a seniorátom. Anonymovi tak znovu prisudzoval mienku, že cirkevné zastupiteľstvo považoval za neautonómne teleso: „Kdo zastupiteľstvo k stavbe „naviedol“? Neni to zas znevažovanie zastupiteľstva, keď sa o ňom povie, že sa dá k dačomu „naviesť“, ako nezralí chlapi? Spytujem sa: kdo naviedol seniorát aby plány a stavbu potvrdil?“ U. Boor v texte reagoval aj na pozitívne vykreslenie nadlacksých Rumunov a ich školstva zo strany anonyma, pričom predostrel inú interpretáciu tejto veci.⁹¹ Okrem iného tiež neopomenul pomerne tvrdo kritizovať redakciu *Dolnozemskeho Slovaka*, pretože celá táto diskusia mala aj rovinu sporu medzi U. Boorom a redakciou tohto periodika.⁹²

---

⁹⁰ Podrobnejšie pozri: BOOR, U.: Ešte niečo o maďarských školách, s. 2-3.

⁹¹ „Rumunov práve p. dopisovateľ nemá stavať za vzor, lebo príjde do pomykova sám so sebou. Rumuni snížili už predtým učiteľom platy a odobrali im učiteľské zeme. Ani ich školy, ktoré hlavne z ohľadu národného, nedajú sa k našim prirorvnať, – nevedely obrániť nadlacksú rumunskú cirkev pred úpadkom: p. dopisovateľ iste vie, že do dnes, pre nesriadené pomery v cirkvi vystúpilo z cirkve 20–30 rodín! Krásny príklad pre nás!“ Pozri: BOOR, U.: Ešte niečo o maďarských školách, s. 3.

⁹² *Dolnozemskej Slovák* totiž pripojil redakčnú poznámku k druhému anonymnému textu z Nadlaku v nasledovnom znení: „K dopisu U. B. mám len tú skromnú poznámku, že pouličnou surovosťou nemožno presviedčať. Bez toho, že by sme v otázke nadlacksých škôl zaujali stanovisko za alebo proti – ponevác bezprostredne celú vec neznáme, – držíme za prospešné, aby sa o verejných dielach verejná kritika vynášala.“ Pozri: Pozn. red. In: *Dolnozemskej Slovák*, roč. 11, č. 4, 15. 4. 1913, s. 34. Je tu teda zrejmy ústup z pozície aktuálnej v roku 1911, kedy redakcia *Dolnozemskeho Slovaka* (v č. 3) jednoznačne odsúdila myšlienku nechať školy zatvoriť (pozri pozn. č. 57). U. Boor však v analyzovanom tomto texte

* * *

Analýza tejto diskusie nám umožňuje vysloviť nasledovné závery. V slovenskej evanjelickej komunite v Nadlaku bol vo veci vyplatenia kvinkvenálok spor, ktorý možno v jeho intenzívnejšej podobe datovať približne od roku 1910, kedy nadobudol právoplatnosť zákon č. 27/1907. Ako som poukázal, od tohto momentu už fakticky nebolo možné boj o právo nevyplatiť dlžné kvinkvenálky zo strany nadlackej cirkvy, vyhrať. Je tiež zrejmé, že jedna strana názorového spektra združená okolo L. Boora, navrhovala v danej situácii rezignovať na školstvo. Výrazný podporný argument pre tento postoj bolo konštatovanie, že tamojšie školy už aj tak nemajú slovenský charakter.

Opačná strana názorového spektra stála na nekompromisnom stanovisku bezpodmienečného zachovania škôl. Argumentovali morálnymi súdmi, keď protistrane vyčítali hmotárstvo, absenciu úcty k tradíciám predkov a ohrozenie budúceho vývoja cirkvi vo všeobecnosti. Zaujímavé je, že to čo zákon vyžadoval (t. j. platiť kvinkvenálky, a to aj tie dlžné) niekedy prezentovali nie ako krivdu, ale ako legitímnu požiadavku založenú na Bohom danom princípe, že pracovník má dostávať náležitú mzdu. Teda, hoci boli finančné bremená súčasťou maďarizačnej legislatívy, istý okruh evanjelickej inteligencie vedel priznať legitimitu materiálny dôsledkom tejto legislatívy.

Snáď najviac charakteristický motív v ich argumentačnom balíku, bola nekompromisná kritika L. Boora. Je zrejmé, že tu išlo o všeobecnejšiu nespokojnosť, ktorá nepramenila len z problému kvinkvenálok. Svedčí o tom napr. argumentácia „Hungariou“, ktorá veľmi dobre poslúžila ako katalyzátor kritiky L. Boora. Hoci Mófovskej

---

v tejto súvislosti spomínal č. 4 tohto periodika z 1911, v ktorom bol uverejnený nepodpísaný text Nadlacké školy (porovnaj k tomu poznámku č. 69): „So skromnou poznámkou ct. redakcie či p. redaktora (jedn. a množ. číslo v poznámke!) súhlasím: Dopis ma veru nepresvedčil! A nech je mi dovolená tiež skromná poznámka: P. redaktor za dopis (D. Sl. r. IX č. 4) o nadlackých cirk. školách a učiteľských záležitostiach, o „cirkevnom hostinci“ a o „krčmových špekuláciách“ atď. prijal už vtedy vlastnoručným dopisom „zodpovednosť v plnom dosahu“. Teraz, po dvoch rokoch soznáva, že „celú vec bezprostredne neznáme“. Ako možno vziať za vec, ktorú „bezprostredne neznáme“ *‘zodpovednosť v plnom dosahu?’*“ Pozri: BOOR, U.: Ešte nič o maďarských školách, s. 3.

Nadlacksá kronika obsahuje mnoho subjektívnych hodnotení, je určite povšimnutia hodné, že táto autorka vykreslila L. Boora vo výrazne v negatívnom svetle. Napr. v súvislosti s námietkou, že ovplyvňoval rozhodovanie cirkevného zastupiteľstva, je zaujímavé, že jeden podnarpis v diele Móťovskej znel: „Boor vladárom v cirkvi“.⁹³ Tieto hodnotenia však svedčia najmä o atmosfére, ktorá v miestnej evanjelickej komunite vládla. Pre objektívne posúdenie pôsobenia Boora by bolo potrebné skúmať pestrejšiu škálu prameňov. Ďalší výskum by sa mal tiež zamerať na vzťahy medzi L. Boorom a Bujnom, ktoré s najväčšou pravdepodobnosťou vykazovali napätia. Reakcie U. Boora možno považovať za pragmatické, poukazoval na zložitosť finančnej situácie, čím obhajoval aj možnosť zrieknutia sa škôl.

Slovenská komunita v Nadlaku však v tomto období prirodzene žila svojim bežným životom: v roku 1912 boli veľkolepé oslavy storočnice položenia základného kameňa chrámu, v kostole bol pri tejto príležitosti postavený nový organ z Kutnej Hory, ktorý bol financovaný zo zbierok veriacich,⁹⁴ organizovali sa kultúrne podujatia,⁹⁵ fungovali hospodárske (Ľudová banka, Potravný spolok) a kultúrne spolky (Slovenský ľudový kruh, Dobrovoľný tamburášsky zbor), a napokon ani v školách nedošlo k prerušeniu výučby. Teda spomenutá diskusia sa týkala miestnej „veľkej politiky“, a každodenný život šiel svojim charakterom a tempom do veľkej miery tak, ako dovtedy. Praktickým dôsledkom tejto školskej krízy bolo napokon postavenie novej školy. Tu možno dodať, že právo jej navštevovania dostali len tie deti, ktoré mali vyrovnané podlžnosti voči cirkvi.⁹⁶ A. Móťovská túto vec zosumarizovala tak, že to bolo rozhodnutie namierené proti cirkevnej chudobe.⁹⁷ To len dokrešľuje atmosféru

⁹³ MÓŤOVSKÁ, A.: Nadlacksá kronika, s. 91.

⁹⁴ Podrobnejšie pozri: BUJNA, I.: Stručný nástin, s. 25-28.

⁹⁵ Pozri k tomu napr.: HOLLÝ, Karol: Slovenské ochotnícke divadlo v Nadlaku na začiatku 20. storočia (do roku 1918). In: *Divadelné múzy na Dolnej zemi*. Zost. I. M. Ambruš – P. Hlášnik – B. Unc. Nadlak : Vydavateľstvo Ivan Krasko, 2016, s. 97-119.

⁹⁶ BUJNA, I.: Naše školy, s. 3. Táto tendencia tu však bola už skôr, porovnaj: „Uzavreť aby sa len takým dietkám dali knihy, obuvi a šatočky ktorých rodičia svojim cirkevným požiadavkám zadosť učinia. Cirkevné predstavenstvo sa poveruje, aby na teraz rozdelila knihy podľa svojho dobrozdania.“ Pozri: AELCZN, Zasadnutie „Školskej Rady“ cirkve ev. a. v – nadlackskej dňa 21. novembra 1912. In: Zápisnica Školskej rady cirkve ev. av. nadlackskej. Od roku 1906, s. 37.

⁹⁷ „Cirkev vytvára svoju **chudobu** !!“. Pozri MÓŤOVSKÁ, A.: Nadlacksá kronika, s. 91.

kritiky voči vedeniu cirkvi zo strany časti veriacich.

Zámerne som sa v texte zameriaval skôr na argumentačnú rovinu, resp. všeobecnú charakteristiku situácie a nezachádzal som do faktografických podrobností (napr. konkrétni učitelia a ich platové ohodnotenie, jednotlivé školy v Nadlaku, atď.). Tieto informácie by mali byť súčasťou inak koncipovaného, ďalšieho textu. Napokon, tento text túto tému skôr otvára ako uzatvára. Verím, že bude potenciálne užitočný aj pre výskum všeobecných dejín slovenského cirkevného školstva v tomto období. Nachádzanie analógií a rozdielov medzi Nadlakom a ďalším prípadmi vyrovnávania sa so súdobou uhorskou školskou politikou môže priniesť viaceré zaujímavé súvislosti a poznatky.